

ფულის თანამედროვე სისტემის საერთო მახასიათებლები (ქართული ლარი 20 წლისაა)

დავით იაკობიძე — სტუ-ს პროფესორი

Резюме

Деньги во все времена и в каждой культуре являются предметом дискуссий. На современном этапе в дискуссии активно включился широкий спектр представителей различных научных дисциплин, и деньги превратились в кроссдисциплинарный объект исследования. Такой новый подход исследования показал, что общепринятое определение денег недостаточно, и необходимо переосмысление их сущностных характеристик. В результате исследования установили что: 1. Деньги возникают на определённом этапе развития общества, способствуют изменению той среды, в которой существуют, и тем самым подвергаются изменению. 2. Общество, где о деньгах не рассуждают, не ведут дискуссии о их роли и сущности, плохо развивается. 3. Деньги не находятся в статическом положении, меняют формы проявления, в различных ракурсах представляются наблюдателю, соответственно, использующий их субъект различной силой воздействует на них, что вызывает необходимость их определения. 4. Для определения, что из себя представляют деньги, не достаточно изучения объективных условий их существования, необходимо учитывать взгляды и возможности ответственных за экономическую политику субъектов. 5. Деньги попадают в общекультурный ареал, где мнение о них не зависит от знания их сущностных характеристик.

რეზიუმე

ფული ყველა დროში და ყველა კულტურაში დისკუსიის საგანია. დღეს, ფულის შესახებ კამათში მასშტაბურად ჩაერთნენ მრავალი სამეცნიერო დისციპლინის წარმომადგენლები, რის შედეგადაც იგი გახდა კროსდისციპლინარული კვლევის საგანი. მეცნიერული ინტერესის ასეთი გაფართოების შედეგად, ფულის არსებული განმარტებები აღარ აღმოჩნდა საკმარისი და აუცილებელი გახდა მისი საზრისის გადაზრება. კვლევის შედეგად დავადგინეთ, რომ 1. ფული ადამიანთა საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე აღმოცენდება და მას შემდეგ იგი, როგორც განვითარების პროდუქტი და პროგრესის ხელისშემწყობი ფაქტორი, ახდენს თავისი არსებობის არეალში ცვლილებებს, რის საფუძველზეც იცვლება თვითონაც. 2. ხალხს, ვინც ფულზე არ საუბრობს, არ მსჯელობს და ძალისხმევის ერთერთ მთავარ

საგნად არ აქცევს, ცუდად ესმით მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების თავისებურებანი და ცუდადაც მიუღიით საქმე. 3. ფული არ იმყოფება სტატიკურ მდგომარეობაში, იცვლის გამოვლენის ფორმებს, სხვადასხვა რაკურსებით წარმოჩნდება დამკვირვებლისდმი, მისი გამოყენების ხასიათის განმსაზღვრელი სუბიექტიც სხვადასხვა ძალითა და მიმართულებით ზემოქმედებს მასზე, რაც დრო და დრო განაპირობებს მისი განმარტების აუცილებლობას. 4. რას წარმოადგენ ფული ამის გარკვევა დამოკიდებულია არა მატრო იმ ობიექტურ გარემოებებზე, რომელშიც იმყოფება ესა, თუ ის საზოგადოება, არამედ იმაზეც თუ როგორი მიდგომები აქვს მკვლევარს, როგორ ეკონომიკურ პოლიტიკას გვთავაზობს პასუხისმგებელი პირები. 5. ფული ექცევა საერთო კულტურულ არეალში სადაც მის შესახებ აზრი არაა დამოკიდებული მისი რაობის ცოდნაზე.

1. ფული ყველა ქვეყანაში მუდმივად განსჯის საგანია

ცნობილი ფაქტია, მრავალჯერ შენიშნული და მრავალთა მიერ აღიარებული, რომ "თუ ვერ გაიგე რაზე გესაუბრებიან, იცოდე ფულზე გელაპარაკებიან". მართლაც, როდესაც დაინტერესდები რა არის ფული, მრავალ განმარტებას მოიძიებ, მაგრამ გიჩნდება უკმარისობის გრძნობა, რადგან ბოლომდე მაინც ვერ გაიგე რა არის იგი. ამიტომ, გასაკვირი არ არის, რომ ფულის შესახებ ადამიანები სხვადასხვა წარმოდგენისანი არიან. მაგალითად:

- ჰენრი ფორდი უფროსი გვასწავლიდა, რომ „ფული ისეა, როგორც ხელი ან ფეხი, გამოიყენე თორემ დაკარგავ მას“;
- ფრენსის ბეკონის აზრით კი „ფული ნაკელივითაა, თუ არ გაჰფანტავ მისგან მცირე სარგებელს მიიღებ“;
- ქალბატონი ქეტრინ უოლტხოფნი ურჩევს მშობლებს, რომ „თქვენი ბავშვი უკეთესად გაიგებს რა არის ფული, თუ ის თქვენ არ გექნებათ“;
- ბატონ ბენჟამინ ფრანკლინს კი უთქვამს: „დრო ფულია“;

- ჯონ გელბრეიტი კი ამტკიცებს, რომ „ფუ-ლი ერთნაირად მნიშვნელოვანია იმისათვის ვისაც იგი აქვს და იმისათვის ვისაც იგი არ აქვს“.

მხოლოდ მცირედენი გამონათქვამები მოვიყვანეთ ცნობილი ადამიანებისა, თორემ რა ჩამოთვლის, ამ, ადამიანის შემოქმედების უძველესი და უმნიშვნელოვანესი პროდუქტის, ყველა მნიშვნელობას. დიახ, ის ფული, რომელიც დღესა გვაქვს და ისიც, რომელსაც ჩვენი წინაპრები იყენებდნენ ადამიანის შემოქმედების ნაყოფია. მას მხოლოდ ადამიანები იყენებენ და არიან მეცნიერები, რომლებიც საზოგადოებაში მისი წევრების მიერ ფულია გამოყენების მეთოდებითა და ხარისხით ამ საზოგადოების განვითარების დონესაც განსაზღვრავენ.

ყველასათვის ცხადია, რომ ფული ეკონომისტების კვლევის საგანია. ამიტომ, რა არის ფული? ამ კითხვას ეკონომისტებს უსვამენ. უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით რომ უსვამდნენ წარსულში და როდესაც დარწმუნდნენ, რომ პასუხი ყოველთვის არ იყო ცხადი და გასაგები, დაანებეს თავი მათ და საკუთარი თავის წვალებას. ეს კითხვა ახლა მხოლოდ ეკონომიკის სასწავლო დისციპლინების სემინარებზე და გამოცდებზე გაისმის, სადაც პროფესორები სტუდენტებს, რიხიანად და საკუთარი აკადემიური ღირსების გრძნობით, გამოკითხავენ სტუდენტებს მათ მიერ გადაცემულ მასალას. სამწუხაროდ ამ სემინარებზეც ხშირად შეხვედებით ბევრი რეალობასთან დაშორებული და უარგუმენტო აზრის დემონსტრირებას, რომელიც კი არ გვაახლოვებს ფულის არსისა და გამოყენების მექანიზმის შესწავლასთან, არამედ ზოგჯერ გვაშორებს კიდევ ჭეშმარიტებას. ამიტომ სრულიად არ არის გასაკვირი, რომ სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებში, რომელთა დაკვირვების არეალშიც ფული ხვდება, ეკონომისტებისადმი ნდობა საკმაოდ შერყეულია. ასე იყო ადრეც, როდესაც ფულადი ეკონომიკა მყარდებოდა და ადამიანების მისწრაფებები ფულად ფორმაში პოულობდა თავის გამოხატულებას, ეკონომისტების აზრი ერთობ სერიოზული კრიტიკის ობიექტს წარმოადგენდა.

ის უნდობლობა, რომელიც დღეს ეკონომისტების მიმართ იგრძნობა, და არა მარტო ფულისა და მისი გამოყენების სკიოხში, საზოგადოების საერთო განწყობიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ სამეცნიერო აკადემიურ წრეებშიც შეინიშნება. თორემ ყოველდღიურობის სირთულეებთან მარტო დარჩენილ ჩვეულებ-

რივი ადამიანსათვის დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, თუ ვის აზრს დაეთანხმება, აქ საკმარისია ფულზე და მისი გამოყენების საკითხებზე ვინმე: მსახიობი, მხატვარი, სკულპტორი და ა.შ. ხალხისათვის ცნობილი პირი, დამაჯერებელ ტონალობაში საუბრობდეს საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ტრიბუნიდან, რომ მისი რჩევები, ადამიანებმა თავიანთ სამოქმედო გეგმებად აქციონ. ჩვეულებრივ ხშირია შემთხვევები, როდესაც ფულის საკითხებზე აზრს გამოთქვამენ ისეთი სპეციალობის ადამიანები, რომლებსაც ფულთან და მისი გამოყენების პროფესიულ ასპექტებთან არავითარი შეხების წერტილები არ აქვთ. მაგალითად, 90-იანი წლების დასაწყისში საქართველოს კანონმდებლობა ნებას რთავდა ფინანსური შუამავლობა განეხორციელებინა ნებისმიერ რეგისტრირებულ სამეურნეო ერთეულს, შესაბამისად მრავალმა გადაწყვიტა ამ მიმართულებით ეცადა ბედი, გაჩნდნენ სხვადასხვა დასახელების იურიდიული პირები, რომლებიც შემდეგ, როგორც მოულოდნელად და უცაბედად აღმოცენდნენ ისევე გაკოტრდნენ და გაქრნენ. ზიანი მიაყენეს მიმდობ და გულუბრყვილო მოსახლეობის დიდი ნაწილს, იმათ ვინც მათთან ითანამშრომლა. დაზარალებულ მოქალაქეს, როდესაც უსვამდნენ კითხვას რატომ ენდეთ, კიბის ქვეშ განთავსებულ, რომელიმე შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებას, ვთქვათ "ოქროს სწმისს" და მთელი თქვენი დანაზოგები მათ გადაეცით განსაკარგავადო, გაკვირვებული შემოგხედავდა და პასუხობდა: "როგორ არ უნდა ვენდო, როდესაც ერთერთ ტელეგადაცემაში ცნობილი მწერალი (ან მსხიობი, გვარს და სახელს დაასახელებდა) მათზე კარგ სიტყვებს ამბობდაო". ასეა საერთოდ საზოგადოებაში, ზოგიერთი მეცნიერის გაამოანგარიშებების საფუძველზე მიიჩნევენ, რომ ფულისა და კაპიტალის ბაზარზე გამოსული „კლიენტების“ ოთხმოცი პროცენტი „ფეხის ხმასაა“ აყოლილი და როგორც წესი ზარალს ნახულობს. ფულის საკითხებისადმი საზოგადოებრივი დამოკიდებულების ეს ერთი მთავარი მომენტია, რომელიც ჩნდება მისი გამოუმუშავების და გამოყენების ერთგვარი სიიოლიდან, იქედან რომ მოსახლეობის დიდი ნაწილს მიაჩნია, რომ საკმარისდ არის გათვითცნობიერებული და მისგან ფულის გამოყენების პრობლემების შესწავლა დამატებით ძალისხმევებს არ მოითხოვს.

მეორე მომენტი, კი იმაში მდგომარეობს, რომ აკადემიურ წრეებში ფულის საკითხების შესწავლაში ეკონომისტებისადმი ერთგვარი

უნდობლობა გაჩნდა, ამის მთავარი მიზეზი კი ისაა, რომ დღეს, როდესაც მიმდინარეობს ფულისა და მისი გამოყენების მექანიზმის ფართომაშტაბიანი მულტიდისციპლინარული შესწავლა, ხშირად ეკონომისტების ნააზრევი გაუგებარი და მიუღებელია სხვა მეცნიერების წარმომადგენლებისათვის. ამ პრობლემაზე ღიად წერენ ინგლისელი ფსიქოლოგები, ანდრეას ფერნანი და მაიკლ არგაილი¹, რომლებიც არსებითად სვამენ საკითხს ფულის შესწავლის კროსდისციპლინარულ კვლევებში ეკონომისტების მონაწილეობისა და ამ საკითხებზე მათი შეხედულებების გამოყენების მნიშვნელობაზე. მართლაც, ფულს მის წარმოშობას და გამოყენების მექანიზმს და მათ ზემოქმედებას ადამიანებზე დღეს იკვლევენ: ფსიქოლოგები, სოციოლოგები, ანთროპოლოგები, ისტორიკოსები, ლინგვისტები, თეოლოგები, მათემატიკოსები და მათი მოთხოვნები ეკონომისტებისადმი ბევრად აღემატება ჩვეულებრივი ადამიანების მიერ წაყენებულ პრეტენზიებს. შესაბამისად ეკონომისტების პასუხები ფსიქოლოგების მიერ დასმული კითხვებზე ყოველთვის არაა დამაჯერებელი. ასეთივე სიტუაციები ხშირია სხვა მეცნიერებებშიც, მათემატიკოსები და ისტორიკოსებიც გამოთქვამენ ერთგვარ უკმაყოფილებას ეკონომისტების კვლევის შედეგებზე, რაც ბადებს უნდობლობას ეკონომისტების კვლევის შედეგების მიმართ. ამიტომ, როდესაც ვარკვევთ, თუ საიდან გაჩნდა ეკონომისტებისადმი უნდობლობა, რომელზედაც ამახვილებენ ყურადღებას ფერნანი და არგაილი, დაფიქრებას მოითხოვს. ეკონომისტებისადმი უნდობლობა იმ საკითხში, რომელიც მათი კვლევის ობიექტია და შეიძლება ითქვას, მიუხედავად საკითხის შესწავით დაინტერესებულ დისციპლინათა რაოდენობის ზრდისა, მათ ვერაზინ შეეცილება, უფრო სწორად, მათ გარეშე ვერცერთი პროფესიის მკვლევარები თავისთვის საინტერესოს ვერ დაადგენს, ჩვენი აზრით, სერიოზული წანამძღვრები აქვს. კერძოდ, თუ ამ თემის (ეკონომისტებისადმი უნდობლობის საკითხის) საფუძველი (რეალური მიზეზი) გვავინტერესებს, მოგვიწევს გავიხსენოთ ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან რამდენიმე ფუნდამენტალური მნიშვნელობის საკითხი, რომლებიც დაგვეხმარება არა მარტო დასმული პრობლემის, არამედ საერთოდ ჩვენი ნაშრომის

სხვა მნიშვნელოვანი დებულებების, გარკვევაშიც.

ეკონომიკა ორი დიდი ნაწილისაგან შედგება: ერთია წარმოება, ხოლო მეორე მოხმარება. ერთი წარმომადგენს ბუნებაზე ადამიანის აქტიური ზემოქმედების, მუდმივად განახლებად და განვითარებად, მატერიალური დოვლათის შექმნის მიზნით ორგანიზებულ სფეროს, ხოლო მეორე არის ნაწარმოები პროდუქტის განადგურების არეალი. კარლ მარქსი წერდა, რომ „ადამიანები თავს ვერ დაანებენ წარმოებას, რადგან ამ უკანასკნელიზე დამოკიდებულია მოხმარება“, ² ანუ ადამიანის ყოველგვარი აქტიობა მისი მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების აუცილებლობიდან გამომდინარეობს, ხოლო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება კი სასურველი პროდუქტის მოხმარებითაა შესაძლებელი. ამასვე ამბობდა პიერ პრუდონი, ³ როდესაც ასაბუთებდა, რომ არ არსებობს ხალხი, რომელთა სამომხმარებლო ძალას აღემატება საწარმოო ძალა, ადამიანისათვის აუცილებელია ჭამა (მოხმარება) და რომ ჭამოს ამისათვის, რადგან ბუნების მზა პროდუქტი საკმარისი არ არის, უნდა იშრომოს (მოაწყოს წარმოება). აქ პატივცემული მეცნიერები „ძველი ალექმის“ პერიფრაზირებას აკეთებენ, კერძოდ, გვახსენებენ ადამიანისადმი მამა ღმერთის პირველ და უმნიშვნელოვანეს შეგონებას — „პიროფლიანი ჭამდე პურს ვიდრე მიწად მიიქცეოდე“-ო. ⁴ ამგვარად, ადამიანები იმისათვის, რომ მათ სასიცოცხლო მოთხოვნილებები დაიკმაყოფილონ ვალდებული ხდებიან იყვნენ მწარმოებელნი. მაგრამ წარმოება-მოხმარების პროცესი საკმაოდ რთულია და უშუალო ხასიათის არ არის. ამიტომ, თანდათანობით, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა გართულებისა კვალობაზე, იქმნება წარმოება-მოხმარების პროცესის გაშუალების რთული მექანიზმი და ურთიერთობათა სისტემა. წარმოება-მოხმარებას შორის არსებული რთული დამოკიდებულების კარგი მაგალითია დღევანდელ მსოფლიოში არსებული სიღარიბე. როგორც გაეროს „ადამიანის განვითარების შესახებ“ ყოველწლიური მოხსენებებიდანაა ცნობილი, განვითარებულ ქვეყნებში

¹ Андриас Фернанди и Майкл Аргайл, Денги в современном обществе. М. 2007.

² კარლ მარქსი, პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის, შესავალი. გვ. 11.

³ Пьер Прудон, Философия нищеты, М., 1934. с. 1.

⁴ ბიბლია, ძველი ალექმა, დაბადება, თავი მესამე, 19. საქართველოს საპატრიარქო, თბ., 1989. გვ. 15.

მოხმარებისათვის მზა სურსათის რა რაოდენობაც ნაგვის ყუთებში იყრება ის, რომ ღარიბებს დაურიგდეს, დედამიწაზე შიმშილი არ იქნებოდა, მაგრამ იმის გამო, რომ მოხმარებისათვის დამზადებული პროდუქტი ჯერ ბზარზე საქონლის სახით გამოდის, იგი ხელმისაწვდომი არ არის მოსახლეობის დაბალშემოსავლიანი ნაწილისათვის. ამიტომ, საკმარისი სიმდიდრის არსებობის პირობებშიც კი დღევანდელ მსოფლიოში მილიონობით ადამიანი არასაკმარისი კვების გამო იღუპება.

ფერნან ბროდელი⁵ შენიშნავს, რომ წარმოებისა და მოხმარების სფეროთა შორის ჩნდება „წერილი ნაკადულივით ცოცხალი და ჯანსაღი ნაკადი გაცვლის სახით“. იგი უწონებს მარქსს იმ აზრს, რომ მან ბიოლოგიის, კერძოდ ფიზიოლოგიის სფეროდან, გაცვლის ურთულესი პროცესის აღსანიშნავად გადმოიტანა სიტყვა „მიმოქცევა“. და შემდეგ, როდესაც რწმუნდება, რომ სერვისის მიერ სისხლის მიმოქცევის სისტემის აღმოჩენამდე დიდი ხნით ადრე, არისტოტელე ფულის ტრიალს საზოგადოებაში ადამიანის ორგანიზმში სისხლის დინებას ადარებდა, ამ ჰუმანიტარული მიგნებით აღტაცებული, ცდილობდა დაამკვიდრებინა ეს ტერმინი მეცნიერულ კვლევებში, როგორც წარმოებასა და მოხმარებას შორის არსებული ეკონომიკური პროცესების აღმნიშვნელი ცნება. როგორც ვხედავთ, წარმოებასა და მოხმარებას შორის, ადამიანთა თანაცხოვრების გარკვეულ ეტაპზე, მყარდება მძლავრი კავშირი, რომლის საფუძველზეც სამეურნეო ურთიერთობების, წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირის უწყვეტი განვითარების მიზნით იქმნება ეკონომიკურ ფასეულობების მიმოქცევის რთული მექანიზმი, რომლის საშუალებითაც ხდება ადამიანის მიერ ორგანიზებული წარმოების შედეგების, გაცვლის პროცესის გავლით, მომხმარებლამდე მიტანა.

ამ დიდი და ერთიანი სისტემისათვის, სადაც მწარმოებლები და მომხმარებლები ბაზარზე გარდაიქმნებიან მყიდველებად და გამყიდველებად, უმთავრეს მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს ფული, რომელის მეშვეობითაც დაიძლევა შრომის სპეციალიზაციის ბაზაზე გაჩენილ საინფორმაციო ვაკუმი და მუდმივად ირღვევა ხილული საბაზრო სივრცის საზღვრები. ვერც ფული და ვერც ის, რისი საზომიც ფულია, ეკონომიკურ ფასეულებათა ერთობლი-

ობა, ვერ გაჩნდებოდა, რომ არ ყოფილიყო შრომის დანაწილება, ამიტომ ადამ სმიტი, საგნებით ლოგიკურად, თავის ეკონომიკური სისტემის აგებას იწყებს შრომის დანაწილებით. მას მიაჩნია, რომ ერთმანეთისაგან გამოცალკევებული საზოგადოებები ვითარდებიან იმის და მიხედვით, თუ როგორ ღრმავდება შრომის დანაწილება და რამდენად აღწევს სპეციალიზებული ადამიანი თავის შრომითი საქმიანობის სრულყოფას. სიტყვამ მიტანა და დღეისათვის მისი დიდი აქტუალობის გამო შევნიშნავ, რომ ადამ სმიტი ადამიანებს, ვინც ხშირად იცვლის შრომის იარაღს და თავისი ზემოქმედების საგნებს, ე.ი. ეწევა სხვადასხვა საქმიანობას, მიიჩნევს პროგრესის შემაფერხებელად.

ადამ სმიტის აზრი, შრომის დანაწილების გაღრმავების ობიექტური აუცილებლობის შესახებ, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება შრომითი ფუნქციების სრულყოფა და ადამიანების პროფესიული დაოსტატება, ცალკეულ კონკრეტულ სფეროების მიხედვით, ძლიერი სტიმული აღმოჩნდა დარვინის ბუნებრივი შერჩევის თეორიისათვის და დიდი იმპულსი მისცა ზოგადად მეცნიერების განვითარებას. ადამიანის მოთხოვნათა დაკმაყოფილება, მათი სიმდიდრე ადამ სმიტის აზრით დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად რაციონალურადაა შრომის პროცესი ორგანიზებული, რამდენად ღრმავა შრომის დანაწილება და რა მწვერვალებს აღწევს მისი ოსტატობა ცალკეული საგნების წარმოებაში. ამ გამოცალკევებულ საქონელმწარმოებლებს შორის კი კავშირს დაამყარდება ერთგვარი „ფარული ხელის“ მეშვეობით. და ეს ფარული ხელი სხვა არაფერია, თუ არა ბაზარი, რომელიც გაცვლის გამარტივებისა და ინტენსიობისათვის იქმნება. „ბაზარი არის განთავისუფლება, გარღვევა, სხვა სამყაროსთან მიახლოების შესაძლებლობა, ზედაპირზე ამოყვინთვის შესაძლებლობა. ადამიანების საქმიანობა ნელნელა გაცვალონ საქონელი, გაძვრენ ნემსის ყუნწში ბიბლიური აქლემივით, დროთა განმავლობაში იზრდება და როგორც ზიგმუნდ ფროიდი ამბობდა „შეიქმნა საყოველთაო ბაზრის საზოგადოება“.⁶

სმიტის მოძღვრებით გამოწვეული აღტაცება საწარმოო პროცესებისა და მოხმარების რაციონალიზაციის, კვლევის პროცესების აუცილებლობის შესახებ დიდხანს არ გაგრძელებულა. დავით რიკარდოს ასპარეზზე გამოსვ-

⁵ Фернан Бродель, Игры обмена., с. 9. М. "Прогресс" 1985

⁶ ფერნან ბროდელის ციტირებული ნაშრომი, გვ. 11.

ლისთანავე საზოგადოებრივი ყურადღება მიიპყრო სფერომ, რომელსაც, როგორც ახლა უკვე ვიცით, კარლ მარქსმა მიმოქცევა უწოდა. 1820 წელს, მალთუსისადმი მიწერილ წერილში, რიკარდო წერდა: „თქვენ თვლით, რომ პოლიტიკური ეკონომია არის მეცნიერება სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ, მე კი მიმაჩნია, რომ მას საჭიროა ეწოდოს პროდუქტის წარმოებაში მონაწილე კლასებს შორის განაწილების გამო არსებული კანონების შემსწავლელი მეცნიერება. საერთო რაოდენობის მიმართ არ შეიძლება რაიმე კანონების დადგენა, მაგრამ არსებობს შესაძლებლობა დანესდეს შედარებით სწორი კანონი პროპორციების მიმართ. ყოველდღიურად სულ უფრო მეტად ვრწმუნდები, რომ პირველი საკითხის კვლევა უმიზნოა და მცდარია, რომ მხოლოდ უკანასკნელი შეადგენს მეცნიერების ჭეშმარიტ საგანს.“ ამგვარად: „რიკარდომ შეგნებულად უარყო ეროვნული შემოსავლის განაწილების გარდა მისი სიდიდის სხვა ასპექტების ანალიზი.“ წერს ჯონ კეინსი, რითიც მან (დავით რიკარდომ) დაუშვა, რომ შესაძლებელია ერთობლივი მოთხოვნების მნიშვნელობის უგულვებელყოფა.⁷ ჯონ კეინსის აზრით, მეცხრამეტე საუკუნის ინგლისში და შემდეგ მთელს ევროპაში, რიკარდოს თეორიის სრული გამარჯვება მეტად საინტერესო მოვლენაა. ეს იმიტომ რომ რიკარდოს თეორია ძალიან მოეწონა იმ საზოგადოებას ვისკენაც ის იყო მიმართული. მას მიყავდა მოუმზადებელი ადამიანები სრულიად მოულოდნელ დასკვნებთან, რაც ზრდიდა მის ინტელექტუალურ პრესტიჟს. ამ თეორიას, თუ მას პრაქტიკის ენაზე ვთარგმნით, მივყევართ მკაცრ და მიუღებელ დასკვნებამდე. ხელისუფლებას მოსწონდა, რომ უსამართლობისა და ნამდვილი გულქვაობის მრავალი შენთხვევა იხსნებოდა პროგრესის⁸ აუცილებლობით, ხო-

ლო ამგვარი დამოკიდებულების შეცვლის ცდა, განიხილებოდა როგორც მოქმედება, რომელსაც შეუძლია მოგვიტანოს მეტი ბოროტება, ვიდრე სარგებელი. ეს ყოველივე ამართლებდა თავისუფალი კაპიტალისტების თვითნებურ ქმედებებს, რითაც უზრუნველყოფდა გაბატონებული სოციალური ძალის მხარდაჭერას.⁹

ამის შემდეგ — აგრძელებს მსჯელობას კეინსი, — რიკარდოს დოქტრინა პროფესიონალი ეკონომისტებში არავითარ ეჭვს არ იწვევდა და მეცნიერული პროგნოზირებისათვის მისმა უვარგისობამ სერიოზულად შეარყია მისი ადეპტების ავტორიტეტი. „პროფესიონალ ეკონომისტები, მალთუსის შემდეგ, რჩებოდნენ გულგრილები მათი თეორიული ნააზრევისა და პრაქტიკული შედეგების შეუსაბამობათა მიმართ. ეს წინააღმდეგობა არ შეიძლებოდა არ შეემჩნია რიგით ადამიანს, რომელმაც პატივისცემა შეინარჩუნა მათ მიმართ ვისი თეორიული დასკვნები ეთანხმება ცდის მონაცემებს.“¹⁰ ამ მოვლენამ ასახვა ჰპოვა იმ დრინდელ კულტურულ მოღვაწეთა შემოქმედებაში. ძალიან მწვავედ აკრიტიკებს ეკონომისტებს ჯორჯ ბაირონი, იგი „დონ ჟუანში“, შენიშნავს, რომ დროა ეკონომისტები თავიანთი ბნელი მოძღვრებიდან გადავიდნენ რეალური პროცესების შესწავლაზე.¹¹ მაგრამ ყველაზე მძაფრი შეფასება ამ ფაქტს მაინც ეკონომისტმა პოლ სამუელსონმა მისცა თავის „ეკონომიკაში“, სადაც იგი ამბობს: „თუთიყუშისაგანაც შეიძლება განათლებული ეკონომისტი გამოვიდეს, თუ მას დააზებირებინებ ორ სიტყვას, მიწოდება-მოთხოვნა“.¹²

როგორც ვხედავთ ფულისა და მასთან დაკავშირებული მრავალი საკითხების შესწავლი-

⁹ იხ. კეინსის ციტირებული ნაშრომი.

¹⁰ იხ. კეინსის ციტირებული ნაშრომი გვ. 57. როგორც ვხედავთ მალთუსის შემდეგ, ე.ი. 1860-იანი წლებიდან ეკონომისტებმა დაკარგეს ავტორიტეტი ჩვეულებრივ ადამიანებს შორის. სამწუხაროა, რომ ეს ავტორიტეტი კვლავ მოსაპოვებელია. აქ ჩვენთან საქართველოში. იქ და იმდროს კი, თუ როგორი წარმოდგენა ქონდათ ეკონომისტებზე, დაინტერესებულ პირებს, ვურჩევ ნაიკითხონ ჯორჯ ბაირონის „დონ ჟუანი“.

¹¹ იხ. ჯორჯ ბაირონი, დონ ჟუანი, ტექსტის შესაბამისი მონაკვეთის ინესა მერაბიშვილის თარგმანი. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 2012 წელი. რუსულ თარგმანში ტექსტის ეს ნაწილი სულ სხვა, საპირისპირო შინაარსს გამოხატავს.

¹² П. Самуэльсон Экономика, с., 74. М. Прогресс. 1964

⁷ Дж. М. Кейнс, Общая теория занятости процента и денег, с. 56, М., „Прогресс“, 1978. რიკარდომ იმდენად არსებითად მიიპყრო საზოგადოების ყურადღება, რომ ამ იდეას, მხოლოდ „ქურდულად, იატაკქვეშეთში, უკანა ოთახებში კარლ მარქსთან, სილვიო გეზელთან ან მაიორ დუგლასთან“ შეეძლო ეარსება. აღმიშნავს კეინსი. იხ. ციტირებული ნაშრომი გვ. 85

⁸ დღესაც ფართოდ ტირაჟირდება ფონ ხაიეკის მსგავსი მოსაზრებები, კერძოდ ის, რომ „პროგრესის მატარებელია ხარბი ობივაციელი“, რომ ამ სიმკაცრისა და ადამიანთა ღირსების შელახვის გარეშე არ გვექნებოდა ცათამბჯენები და მოკირწყლიული ქუჩები. იხ. ფონ ხაიეკი, დამლუპველი თავდაჯერებულობა, თ. 2003. გვ. 38

სას ეკონომისტებისადმი უნდობლობას არსებითი საფუძველი ქონია და მისი დაძლევა თვით ეკონომისტებისათვის სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს. აქ მთავარ და უმნიშვნელოვანეს ასპექტს წარმოადგენს ის რაზეც სამართლიანად მიუთითა ჯონ კეინსმა: თეორიულ ნააზრევსა და პრაქტიკულ შედეგებს შორის არსებული შეუთავსებლობისადმი მათი გულგრილობა, არის მთავარი მიზეზი ეკონომისტებისადმი უნდობლობისა, რაც ჩვენი ცხოვრების ყველა სტრუქტურულ რგოლში ვლინდება. არა საჭირო იყო სპეციალისტი კადრების მომზადების საკითხში, რომ შენიშნო ეკონომიკის განვითარებაზე პასუხისმგებელ თანამდებობებს, ეკონომისტებისადმი ერთგვარი უნდობლობის გამო, ხშირად სხვა სპეციალობის ადამიანები იკავებენ. ასეა მთელ მსოფლიოში და ასეა ჩვენს ქვეყანაშიც. და ადამიანთა თანაცხოვრების ურთულეს და უმნიშვნელოვანეს საკითხებთან ასეთმა დამოკიდებულებამ კი არ შეიძლება თავისი ნეგატიური შედეგები არ გამოიღოს, რომელიც კონკრეტულად ჩვენს მატერიალურ მდგომარეობაზე აისახება. როგორც გამოდის ფულისადმი ჩვენი დამოკიდებულების მრავალგვარობის ერთერთი მიზეზი ეკონომისტებისადმი უნდობლობაცაა, რადგან მათი აზრები ხშირად გაუგებარია და არც თუ იშვიათად არასწორიც. ამიტომ, მეტად რთულია დამწყებ ადამიანს ურჩიო, როგორ შეისწავლოს ფული. მეტიც, ხშირად თანამედროვე მულტიდისციპლინარული მკვლევარი, რომელიც სწავლობს ფულის ზემოქმედებას, მაგალითად ადამიანის ფსიქიკაზე, ვერ გარკვეულა რომელი ამოსავალი დებულებებით დაიწყო კვლევა, ეკონომისტებს დაეყრდნოს, რომელთა ნააზრევი დღევანდელ პროფესიულ ენაზე, იმდენად მათემატიზირებული და ფორმალიზებულია, „შეფუთულია“ ისეთ რთულ სპეციალურ ტერმინოლოგიაში, რომ მისი შესწავლა საფუძვლიან წინასწარ მომზადებას მოითხოვს, ამიტომ უფრო სხვა სპეციალისტების, მაგალითად ანთროპოლოგების, ნაშრომებს ეყრდნობიან, რომლებიც საინტერესო ეთნოგრაფიული მასალით და სიძველეთა რომანტიკულობით ერთგვარ პოეტურ ელფერს ანიჭებენ ფულის წარმოშობისა და გამოყენების ურთულეს პრობლემებს. ფულის მნიშვნელობისა და მისი გამოყენების დღევანდელი სირთულეების ახსნისათვის სრულიად არასაკმარისი ის ცოდნა, რასაც ფულის შესახებ, ეკონომისტები იძლევიან და შემთხვევითი არაა, რომ დღეს ფულის და მისი გამოყენების შესწავლისათვის აუცილებელი ხდება ეკონომი-

კური ანთროპოლოგიის, კოგნიტური ფსიქოლოგიის და სოციოლოგიის ავტორთა ნაშრომების შესწავლა. დღეს ფულის არსისა და გამოყენების მრავალგვარ ეფექტთა შესწავლით დაინტერესებული ადამიანებისათვის განსაკუთრებით პოპულარული ხდება კარლ პოლანისა¹³ და ბრონისლავ მალინოვსკის¹⁴ შრომები, რომლებსაც ეკონომისტებიც ფართოდ იყენებენ. ეს ყოველივე მიგვანიშნებს, რომ ფულის კვლევის არეალი ფართოვდება და იგი ხდება საყოველთა შესწავლის ობიექტი. მის შესახებ დიკუსიაშიც ახალი ძალები ერთვებიან და შესაბამისად უფრო საინტერესო და ადრე უხილავი მხარეებით წარმოგვიდგება ფული, მისი შესწავლით დაინტერესებულ პირებს.

2. მოსაზრებები ფულის წარმოშობის შესახებ

მეცნიერებს, ვინც ფულს იკვლევს და მისი არსისა და ფუნქციების შესწავლა თავისი პროფესიულ საქმედ გაუხდია მიაჩნიათ, რომ ფული წარმოიშვა დედამიწაზე:

➤ **შემთხვევით.** საქონელგაცვლის პროცესის გართულებამ მოითხოვა მისი შედარებითი გამარტივება და თანდათანობით საქონელთა გროვას გამოეყო ერთ ერთი, ყველაზე სასურველი და მნიშვნელოვანი საქონელი, რომელსაც ფული უწოდეს.

ამგვარად, მეცნიერთ ერთი ჯგუფის: ქსენოფონტეს, ადამ სმიტის, კარლ მარქსის, მიურეი როტბარტისა და სხვა მრავალთა აზრით, ფული საზოგადოებაში წარმოიშვა ობიექტურად, ადამიანების ნების დამოუკიდებლად, საქონელგაცვლის პროცესის მათგანიშვლად და მეოხად. ასეთ მოსაზრებას ფულის წარმოშობის ევოლუციურ თეორიას ეძახიან. ამ თეორიის მიმდევრები ფულის ონტოგენეზის¹⁵ განიხილავენ, როგორც საქონელგაცვლის ხანგრძლივ ევოლუციურ პროცესში შექმნილი ინ-

¹³ კარლ პოლანი, ამერიკელი მეცნიერი, რომლის ნაშრომებიც სახელმძღვანელო ხდება მემარცხენე მიმართულების პოლიტიკური ძალებისა და მკვლევარებისათვის. მის კვლევებს ფართოდ იყენებენ ლიბერტარიანელებიც

¹⁴ ბრონისლავ მალინოვსკი, პოლონური წარმოშობის ინგლისელი სოციოლოგი და ეთნოგრაფი, რომელიც ითვლება ეკონომიკური ანთროპოლოგიის ფუძემდებლად.

¹⁵ ონტოგენეზისი-ბიოლოგიური ტერმინი, ნიშნავს ორგანიზმის წარმოშობას და ინდივიდუალურ განვითარებას.

ფორმაციული კრიზისის სპონტანური¹⁶ გადალახვის გზის დასრულებას და ახალი ფულადი ურთიერთობების სანყისის დასაწყისს.

მაგრამ ამ მეცნიერებს ყავთ ოპონენტები, არისტოტელე: ჯონ ლოკი, დავით ჰიუმი და სხვები, რომლებიც არ ეთანხმებიან მათ და ამტკიცებენ, რომ ფული წარმოიშვა:

➤ **შეთანხმების საფუძველზე.** რომ ადამიანები გართულებული ალემბიცემობის გასამართლებლად შეთანხმდნენ შექმნეს ისეთი დამოუკიდებელი ფასეულობა, რომელიც, საქონელთა ექვივალენტის როლს აკმაყოფილებდა.

ამ მეცნიერთა აზრით ფული ადამიანთა შემოქმედებითი აქტივობის შედეგია. ფულის წარმოშობის შესახებ ასეთ მოძღვრებას „სუბიექტივისტურ, ან ნომინალისტურ თეორიას“ უწოდებენ, რომელიც ამტკიცებს, რომ ფულს აქვს თავისი განვითარების დამოუკიდებელი ფილოგენეტიკური¹⁷ გზა. არსებობს ფულის წარმოშობის შესახებ სხვა, მესამე მოსაზრებაც, რომელსაც ფულის მკვლევარი ეკონომისტები არ განიხილავენ, მაგრამ იგი არსებობს და გვარწმუნებს რომ ფული ქვეყანაზე გაჩნდა.

➤ **უფლის ნებით.**

მართლაც, როგორც სოციალურმა ანთროპოლოგებმა დაასაბუთეს, ცივილიზაციის დასაწყისში, როდესაც ადამიანის ყოფითი, ყოველდღიური ზრუნვის სამყარო და მისი წარმოდგენები უზენაეს შემოქმედ ძალებზე ერთიანობაში, ერთი სოციალური პროცესის სახით ვლინდებოდა ფული, რომელიც მატერიალურ ფასეულობათა რაოდენობრივი საზომის და ამავე დროს, საკრალური მნიშვნელობის საგანს წარმოადგენდა. დაინტერესებული პირები ბიბლიაშიც იპოვიან პირდაპირი მითითებები, თუ როგორ და რანაირად უნდა მოახდინოს ადამიანმა თავისი საქმიანობის შედეგების აღრიცხვა და მისი რეალური ექვივალენტური გამოხატვა მატერიალურ ფასეულობებში. ამ პროცესში უმთავრესსაც, კერძოდ იმას, თუ როგორ უნდა მოხდეს უფლის წინაშე წარმოქმნილ ვალდებულებათა გადახდა, ადამიანის მიერ, ფულის მეშვეობით.

როგორც ვხედავთ ფულის წარმოშობის შესახებ არსებობს სამი დამოუკიდებელი თეორია:

1. ფული წარმოიშვა სპონტანურად, ადამიანების ყოველგვარი გარეგანი ჩარევის გარეშე;
2. ფული ადამიანების შემოქმედებითი აქტივობის შედეგად წარმოიშვა;
3. ფულის გამოყენება უფლის ნებით შეძლო ადამიანმა.

ამგვარად, ისმება კითხვა: ფული ხელთქმნილია ადამიანების მიერ, თუ გაჩნდა მათი ნებასურვილის გარეშე? ამ კითხვას, რომ ვუპასუხოთ ერთჯერ კიდევ გადავხედოთ ფულის წარმოშობის სამივე თეორიას და დავინახავთ, რომ მათ შორის რაიმე არსებითი განსხვავება არ არსებობს, ისინი ოდენ, იმით განსხვავდებიან, თუ საიდან აკვირდებიან მკვლევარები საკვლევ ობიექტს, რომელ ზოგად ფილოსოფიურ მსოფმხედველობის ფარგლებში განიხილავენ იმ აისბერგის ხილულ ნაწილს რომელსაც ადამიანებმა ფული უწოდეს. ამ საკითხზე იმიტომ ვამახვილებ ყურადღებას, რომ ჩემი აზრით, ფულის წარმოშობის შესახებ არსებულ სამივე კონცეფციის შორის არსებითი განსხვავება არ არსებობს. რადგან, ობიექტური პირობების არსებობის, საზოგადოების მომწიფების გარეშე, ვერავითარი მოლაპარაკება ვერ შექმნიდა ფულს, ხოლო თავის მხრივ ფული, როგორც ადამიანთა ურთიერთობების ერთ-ერთი გამოხატულება, შინაგანი წესრიგის განმსაზღვრელი ფასეულობა, ვერც ასეთი მოლაპარაკების გარეშე გაჩნდებოდა. რაც შეეხება მესამე თეორიას, რომელიც თავისი მნიშვნელობით პირველია, მრავალთა მიერ აღიარებულია და სწორედ ამ ორი პირველი თეორიის სინთეზს გულისხმობს. უზენაესმა ძალამ, მაშინ შთააგონა ადამიანებს შეექმნათ ფული, როდესაც ისინი ამისათვის მზად იყვნენ, როდესაც მათი საქმიანობის სწორი და რაციონალური წარმართვისათვის ამ ეკონომიკური ფასეულობის გამოყენების შესაძლებლობა გაჩნდა. ასეთი დამოკიდებულება ფულის წარმოშობისადმი, ნებისმიერი, ჩვენთვის ნაცნობი რელიგიის წარმომადგენელი მეცნიერისათვის პირველ ორ არგუმენტს მიგვიყვანს.

მართლაც თუ ყურადღებით დავაკვირდებით ბიბლიაში გადმოცემულ ფულთან დაკავშირებულ საკითხებას, დავინახავთ რომ უფალმა მოსეს შთააგონა შეექმნა ისეთი კვალიმეტრული სისტემა, რომელიც ადამიანებთან მჭიდროდ იქნებოდა დაკავშირებული და ამავე დროს არ შეზღუდავდა მათ პირად დამოუკიდებლობას. გავიხსენოთ ბიბლიის, კერძოდ ეგვიპტიდან იერუსალიმის მიმართულებით ებრაელთა

¹⁶ სპონტანურობა-თვითნებურობა, გამოიყენება იმ პროცესების დასახასიათებლად, რომლებიც გარეგანი ფაქტორების გარეშე წარმოიქმნებიან.

¹⁷ ფილოგენეზი-ბიოლოგიური ტერმინი, ნიშნავს ორგანიზმის ისტორიული განვითარებას.

მსვლელობის ერთი მომენტი. როგორც მამა ღმერთი მიუთითებდა, ადამიანები არ შეიძლება დათვალო, მაშინ როგორ გავიგოთ რამდენი ადამიანია საზოგადოების შემადგენლობაში? ამ წინააღმდეგობის დაძლევის მიზნით მოსემ მოიფიქრა შემდეგი რამ, თვითნებულ ადამიანს უნდა ჩაეგდო საერთო ყულაბაში ერთი შეკელი, როდესაც ყველა შეასრულებდა ამ დავალებას შეკელების გროვა გადაითვლებოდა და ცნობილი გახდებოდა, თუ რამდენი კაცისაგან შედგებოდა ადამიანთა ის ერთობა, ვინც მოსეს იერუსალიმისაკენ მიჰყავდა. ასე გახდა ფული (შეკელი), საყოველთაო ქვალიმეტრიული სიდიდე ადამიანური ურთიერთობების მრავალ სხვადასხვა გამოვლინებათა შესადარებლად და მათ შორის რაოდენობრივ თანაფარდობათა დასადგენად. მხოლოდ ერთი მაგალითი მოვიყვანეთ „ძველი აღთქმიდან“, საიდანაც ჩანს, თუ როგორ ასწავლის ადამიანებს უფალი, თვისი ყოველდღიურ საქმიანობაში ერთმანეთისადმი და თვით უფლისადმიც წარმოქმნილი ვალდებულებები რა თანმიმდევრობითა და წესით აღასრულონ. მათ შორის არის ფულის გამოყენების ის წესიც, რომელიც მისი მფლობელის ვალდებულებათა გამომხატველი რაოდენობის სახით გვევლინება¹⁸ (ლევიანი, 27).

გარდა ამისა პირველყოფილი ტომებზე დაკვირვებით მეცნიერებმა დაინახეს ფულსა და მათ ღმერთებს შორის პირდაპირი კავშირი. მაგალითად, ახალი ზელნდიის და ოკიანეთის სხვა კუნძულებზე მცხოვრები აბორიგენი ტომების ურთიერთობები წესრიგდება ისეთი რელიგიური სანქსიით, როდესაც კულტის საგანი, პირველყოფილი ღმერთი, თვით ხდება ექვივალენტურობის დაცვის საშუალება. სოციალური ანთროპოლოგ მარსელ მოსისი¹⁹ დაკვირვებით, ახალზელანდიელი მაურების ყოფაში შეინიშნებოდა საკულტო საგანის სპილენძის ფულად და ღმერთად ჩამოყალიბების ერთდროული პროცესი. ასეთივე მოვლენას, მესოპოტამიაში, ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში და ძველი საბერძნეთის მაგალითზე განიხილავს

¹⁸ იხ. ბიბლია. ძველი აღთქმა. ლევიანი. ოცდამეფიდე თავი. ეს თავი მთლიანად ეთმობა უფლისათვის აღთქმული შესანიშნავი ვალდებულების ფულად (შეკელში) ექვივალენტში გამოხატვის წესებს. აქ უფალი მოსეს, აარონს და მის შვილებს უყალიბებს იმ ფულად ექვივალენტებს, რითაც უნდა იქნას ანაზღაურებული უფლის წინაშე წესის მიხედვით დადგენილი შესანიშნავი.

¹⁹ Марсель Мосс, Общество. Обмен. Личность.

ეკონომიკური ანთროპოლოგიის ერთ ერთი ფუძემდებელი კარლ პოლანიც. რომელიც შენიშნავს, რომ ფული მას მერე, როდესაც მოცემულ ტერიტორიაზე საყოველთაო ექვივალენტი ხდება, იძენს საკულტო მნიშვნელობას და ხალხი მას აღმერთებს.²⁰

როგორ წარმოშვა ფული ობიექტურმა პროცესებმა ამაზე ბევრია დაწერილი და ეს თეორია გაბატონებულია ეკონომიკურ ლიტერატურაში. ჩვენ მოკლედ მოვიყვანთ ამ შეხედულებას და შევეცდებით იგი მოკლედ გამოვცეთ კარლ მარქსისა²¹ და ლიბერტარიანული მიმართულების ეკონომისტის მიურრეი როტბარტის²² მიხედვით. ამ თეორიის მიხედვით გაცვლას ჯერ შემთხვევითი ხასიათი აქვს, მეზობლად მცხოვრები ხალხები ერთმანეთს უცვლიან საკუთარ შრომით მოპოვებულ ბუნების მზა პროდუქტებს. მაგრამ ამ შემთხვევითი გაცვლისას ყალიბდება დამოკიდებულება, რომლის დროსაც ერთ ერთი საქონელი ასრულებს ექვივალენტის როლს. კარლ მარქსს მიაჩნია, რომ ჩანასახი ფორმაში წარმოქმნება დამოკიდებულება, როდესაც შეფარდებითი ღირებულება ტოლია ექვივალენტური ფორმისა. გაცვლის დროს წარმოქმნილი ასეთი პროპორციული თანაფარდობა, რომელიც $Ax=By$ გამოხატა, საკმარისი იყო ფულის წარმოშობის გასარკვევად, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ იმ ადამიანებისათვის, რომლებმაც დაიწყეს „კაპიტალის“ შესწავლა, გაუგებარი აღმოჩნდა. მაშინ მარქსმა ოთხ ეტაპად დაჰყო და ასახა საქონლის ფულად გადაქცევის მთელი ონტოგენეზი: 1. ღირებულების შემთხვევითი ფორმა, როდესაც X რაოდენობის a საქონელი უდრის რაოდენობის b საქონელს 2. ღირებულების გაშლილი ფორმა X რაოდენობის a საქონელი უდრის რაოდენობის 1-ი ნებისმირ საქონელს: 3. ღირებულების ექვივალენტური ფორმა $X1-n=Ym$ და 4. ღირებულების ფულადი ფორმა, თანმიმდევრულად განიხილა.

მიურრეი როტბარტი ყოველგვარი ისტორიული წიაღვსვლების გარეშე მიიჩნევს, რომ

ფული წარმოიშვა ბარტერიდან და იგი ადამიანის შემოქმედების ნაყოფია, მის საფუძველს კი წარმოადგენს ის დიდი მრავალმხრიობა, რომელსაც ბუნება ქმნის და ის აუცი-

²⁰ Карль Полани, Великая трансформация, с 127.

²¹ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. 1.

²² Миуррей Ротбарт Денги и Государство

ლებლობა, რომელსაც ადამიანები აწყდებიან თავიანთი განვითარების გზაზე. ხოლო, როდესაც სახელმწიფოები ერევიან ამ პროცესში და აწესებენ ფულზე მონოპოლიას ისინი ძალადობენ საბაზრო ძალებზე და ამით მეტ პრობლემებს ქმნიან ვიდრე წყვეტენ. შესაბამისად, სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკურ პროცესებში ზედმეტია და საჭიროა შეიქმნას ისეთი საზოგადოებრივი სისტემა, რომელიც ეკონომიკას გაანთავისუფლებს პოლიტიკური ძალმომრეობისაგან. როტბარტის ავტორიტეტმა განაპირობა ის ფაქტი, რომ ლიბერტარიანიზმის მხარდამჭერი გახდა ცნობილი ლინგვისტი ნაომ ჩომსკი და მოხუცებულობაში აღარც მილტონ ფრიდმენი მაღავდა, რომ იგი ლიბერტარიანელი იყო.

თეორიას, რომლის მიხედვითაც, ფული წარმოიშვა ადამიანთა შორის მოლაპარაკების გზით, როგორც ერთგვარი საზოგადოებრივი ნორმატივი, რომლითაც შესადარი ხდება მათი საქმიანობის შედეგები, კლასიკური წარმომადგენელია გერმანელი მეცნიერი გეოგ კნაპი. ყველა საცნობარო, თუ სასწავლო სახელმძღვანელოში ფულის სუბიექტურ-ნომინალისტური თეორიის მთავარ წარმომადგენლად მას მიიჩნევენ. მას მიაჩნდა, რომ ფული არის საზოგადოებრივი წესრიგის პროდუქტი, რომლის შემოქმედიც არის სახელმწიფო. უდაოა, რომ მისმა ნაშრომებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ფულის რაოდენობრივი თეორიის ფორმირებაში და აგრეთვე კეინსის მიერ ფულის ზოგადი თეორიის შექმნაში. მაგრამ დღეისათვის ამ კონცეფციის წარმომადგენელთა შორის ყველაზე პოპულარულია კარლ პოლანი²³, რომელიც ფულის წარმოშობის ობიექტივისტურ თეორიის ყველა ნაირსახეობას განიხილავს, როგორც ყალბ ფილოსოფიურ კონსტრუქციას. იგი წერს, რომ „ჩვენ შევეჩვიეთ ფულზე ვიფიქროთ ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით, როგორც საბაზრო ეკონომიკაში მოქმედი გაცვლის საშუალებაზე.“²⁴ არსებითად ფული არცერთი საგანი არ არის²⁵, მაგრამ ნებისმიერი პროდუქტი

გარკვეულ სიტუაციაში შეიძლება ფულად გადაიქცეს. ჭეშმარიტად ფული არის სიმბოლოთა სისტემა, რომელიც გავს ენას, დამწერლობას და ზომანონას. ყველა ჩამოთვლილი ნიშნობრივი სისტემები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან იმ ძირითადი მიზნებით რომელსაც ემსახურებიან თვით სიმბოლოებით და მიზნის რომელიმე ერთეულის ასახვით.”²⁶ ამ ციტატაში მოსჩანს კარლ პოლანიმ მტკიცე პოზიცია და იგი, კნაპისა და მისი მიმდევრებისაგან განსხვავებით, მთლიანად უარყოფს ფულის ონტოგენეტიკური განვითარების შესაძლებლობას, რომელიც შესანიშნავად აღწერა მარქსმა და ცდილობს დაასაბუთოს, რომ ფული იმთავითვე ჩნდება, როგორც სიმბოლო, როგორც გარკვეული ნიშანი და არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს რისგან დამზადდება იგი.

თანამედროვე მკვლევარი პოლ კოგშოტი ეყრდნობა კნაპისა და პოლანის ნაშრომებს და ფულის წარმოშობას აკავშირებს სახელმწიფოს ფისკალური ფუნქციის ამოქმედებასთან. მისი აზრით ფული არის სახელმწიფოს აქტიობის პროდუქტი, რომელიც ზომანონის ერთეულის მსგავსად ყალიბდება და მისი თავდაპირველი ვარიანტი სიდიდით ულლიანი სასწორისათვის განსაზღვრულ წონით ერთეულის ტოლია. საკუთარი მოსაზრების განმტკიცების მიზნით მას მოჰყავს აზრობრივი მაგალითი, თუ როგორ იწყებს სახელმწიფო ფულის ბეჭდვას საკუთარი საგადასახადო სისტემის ორგანიზაციის მიზნით და მის მიერ გამოშვებული ფული, როგორ ხდება საბაზრო სისტემის განვითარების რეალური სტიმულატორი, ის მექანიზმი, რომლის მეშვეობითაც გაცვლა, როგორც წარმოება მოხმარების პროცესის გამშუალბელი პროცესი, აღწევს სახელმწიფოს ყველაზე შორ და მიუვალ ტერიტორიებზეც.²⁷

ჩვენს მიერ მოყვანილი რადიკალურად განსხვავებული შეხედულებები, არც ის შორს არიან ერთმანეთისაგან როგორც ეს გარეგნულად ჩანს. საქონელგაცვლის განვითარების კვალობაზე მთელ შეფარდებით საცვლელ ღირებულებათა მასივიდან გამოიყოფა ერთი, რომელიც ყველაზე უკეთესად ასრულებს ექვივალენტურ ფუნქციას. ეს ერთი ხდება ფული, რომლის გამოყენებასაც იწყებს სახელმწიფო, რადგან იგი ბაზრის მონაწილეცაა და იყენებს ბაზარს საკუთარი მიზნების მისაღწევად. ამ

²³ Карль Полани Великая трансформация

²⁴ უნდა ითქვას, რომ მიურეი როტბარტი სწორედ ასე განსაზღვრავს ფულს. იგი წერს რომ ფულს აქვს ერთად ერთი ფუნქცია გააშუალოდს გაცვლის პროცესი, რომელიც შემდგომ შეიძლება გამოიყოს მრავალი სხვა ფუნქციით.

²⁵ კარლ მარქსი თვლის რომ ოქრო ფულია და სინაარსით ფული ოქროა. მათ შორის შეიძლება დაისვას ტოლობის ნიშანი.

²⁶ იხ. კარლ პოლანი, ციტირებული ნაშრომი, გვ. 125

²⁷ იხ. პოლ კოგშოტის ნაშრომების ინტერნეტ ვერსია.

მიზეზებიდან გამომდინარე საკუთარი მიზნების უკეთესი შესრულებისათვის სახელმწიფო ბაზარზე მოქმედი რამოდენიმე ექვივალენტიდან არჩევს ერთერთს და მისი გარკვეული სტანდარტიზაციისა და სტილიზაციის შემდეგ ანიჭებს მას ლეგიტიმური საცვლელი საშუალების სტატუსს. რის შემდეგაც იწყება ამ ფენომენის, ფულის ფილოგენეტიკური სრულყოფის პროცესი. მონეტა მისი ნაირსახეობები, ქალაქის ფული და სხვა ფულადი ნიშნები, რომლებიც ფულის ფილოგენეტიკური განვითარების შედეგად წარმოიშვებიან, მისაღები და სასურველი ხდება საზოგადოების ყველა ფენისათვის. იგი როგორც, ადამიანთა საქმიანობის შედეგების შეფასების დადგენილი ლეგიტიმური ნორმატივი, სცილდება საბაზრო სივრცეს და შემოდის ადამიანთა ყოველდღიურობის თითქმის ყველა სფეროში, როგორც ერთგვარი ქვალიმეტრული სისტემა. ამგვარად ფული რომელიც გაცვლის პროცესში სპონტანურად წარმოიშვა, შემდგომ ჩამოყალიბდა, როგორც ადამიანთა შორის ურთიერთობათა მონესრიგების წინასწარ დადგენილი ლეგიტიმური სიმბოლო, ნიშანი საზოგადოების განვითარების კვალობაზე, რაც უპირატესად თვითოეული მისი წევრის ინდივიდუალური შესაძლებლობების გამოვლინებასა და დომინირებაში გამოიხატებოდა, გახდა მხოლოდ გარეშე საგნების, როგორიცაა გასაცვლელად დამზადებული ნივთები-საქონელი ღირებულების საზომი, არამედ იგი იქცა ადამიანთა საქმიანობისა და მისი გამოვლინებების ნებისმიერი ფორმების შეფასების საშუალებაც.

სამი კონცეფცია ჩამოვაყალიბეთ, ვთქვით, რომ ფული წარმოიშვა: (1) ან ნორმატულად, ადამიანთა მოლაპარაკების შედეგად, (2) ან სპონტანურად, როგორც ბაზარზე საქონელ-გაცვლის გაიოლების საშუალება, (3) ანდა ღმერთმა გვასწავლა, როგორ გაგვეხორციელებინა ურთიერთ გაცვლა და შექმნილი დოვლათის აღრიცხვა. სამივე შემთხვევაში იგი ბაზრის ინფორმაციული ნაკადის თავმოყრის (ინტეგრირების) საშუალებაა, ისაა, რითაც ხდება ბაზრებზე ინფორმაციული ვაკუუმის დაძლევა. სამივე ახსნა ერთია, ვამბობთ, რადგან სამივე შემთხვევაში იგი საქონელგაცვლის შედეგია, შრომის დანაწილების საფუძველზე წარმოქმნილ მრავალფეროვნებათა ურთიერთ მიმართებაა, პირველ საწყისთან შრომასთან, როგორც საერთო ფასეულობასთან და მის შედეგებთან თანაფარდობის რაოდენობრივი განზომილებაა. მისი გაჩენის მიზანი ერთია, გააიოლოს საქონელგაცვლა, დაეხმაროს ადამიანებს

დაძლიონ ის ინფორმაციული ვაკუმი, რაც მათ შრომის დანაწილებით გართულებულმა სამეურნეო სიტუაციამ შეუქმნა. ამიტომ ფული ხდება ის შუამავალი, რომლითაც დგინდება ცალკეულ კონკრეტულ შრომითი საქმიანობის შედეგად წარმოქმნილი განსხვავებული ღირებულებებს შორის რაოდენობრივი თანაფარდობა. იქმნება ცალკეული შრომითი აქტივობის საზოგადოებრივი მნიშვნელობის განსაზღვრის შესაძლებლობა.

3. რაზე და რატომ ვერ თანხმდებიან ეკონომისტები

როგორც ვხედავთ, ფულის არსის, წარმოშობისა და მოქმედების არეალის პრობლემები დრესაც კამათის საგანია. ასე, რომ ყველაზე ძველი და მნიშვნელოვანი ეკონომიკური კატეგორია, მეცნიერულად, მკაცრად განსაზღვრული არ არის. მეტიც, ფულის არსისა და მნიშვნელობის შესახებ არსებული წარმოდგენებიდან გამომდინარე მსჯელობებმა მიიყვანა ეკონომიკური მეცნიერება იმ მრავალპარადიგმაიანობასთან, რომელიც დღეს გვაქვს. მონეტარისტები, ლიბერტიანელები, ავსტრიული სკოლა, ორდო ლიბერალები, კეინსელები და ინსტიტუციონალისტები (თავიანთი ახალ-ახალი განმტოვებით), ფულისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების გარკვევისას, გამოთქვამენ ურთიერთ საწინააღმდეგო შეხედულებებს და საფუძველს უყრიან სხვადასხვა პოლიტიკურ-ეკონომიკურ მიმდინარეობებს. როგორც ვხედავთ ფულისადმი სწორი და ნათელი წარმოდგენის გამომუშავება უაღრესად აქტუალურია. ჩვენ შევეცადეთ ამ მნიშვნელოვანი პრობლემის გარკვევა დაგვეწყო კითხვით, რატომ არის ფული დღესაც დისკუსიის საგანი? მივედით, იქ სადაც ჩვენამდეც ბევრი მკვლევარი მისულა, ჩვეულებრივ ბანალურ აზრამდე: ფული ადამიანთა საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე აღმოცენდება და მას შემდეგ იგი, როგორც განვითარების პროდუქტი და პროგრესის ხელისშემწყობი ფაქტორი ამზადებს თავისი არსებობის არეალის ცვლილებებს, რის საფუძველზეც იცვლება თვითონაც.

ახალი ეპოქები ახალ ამოცანებს სვამენ სამეურნეო ცხოვრების წინაშე, შესაბამისად ფული, როგორც ეკონომიკური ცხოვრების ერთ-ერთი მთავარი წარმომადგენელი არსებობის ფორმებს იცვლის. იგი, საზოგადოების ევოლუციური პროცესების გავლენით მოქმედების, ახალ სამეურნეო პროცესებს და მექანიზმებს

ემსახურება, შესაბამისად გამოვლენის სახესაც იცვლის. ყველასათვის ცნობილია, რომ იგი ისტორიის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე კეთილშობილი მეტალების თანაბარ წონით ერთეულების სახით გამოდიოდა ბაზარზე, შემდეგ მას ჩაენაცვლა ქალაქებში გამოსახული ნიშნები. ამიტომ, მისი რაობა ყველა ისტორიულ ეპოქაში ხელახლა დასადგენი ხდება, მოცემული ეპოქის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების შესატყვისად. იმ ეპოქაში, იმ ხალხს, ვინც ფულზე არ საუბრობს, არ მსჯელობს და მას თავის ძალისხმევის ერთერთ მთავარ საგნად არ აქცევს, ცუდად ესმის მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების თავისებურებანი და ცუდადაც მიუდის საქმე.

მიუხედავად იმისა, რომ ფულის შესახებ ყველა საუბრობს და ადამიანები დიდ ნდობას ეკონომისტებისადმი არ გამოხატავენ, მაინც უნდა ვალიაოთ, რომ ამ საკითხებში ყველაზე ავტორიტეტული ხალხი, მაინც ეკონომისტებია. მერე რა, რომ ეკონომისტები დღესაც კამათობენ ფულის საზრისის, გამოვლენის ფორმებისა და მნიშვნელობის შესახებ. წარმოუდგენელია ეს დისკუსია როდესმე შეწყდეს, სანამ იარსებებს ეს ყველასათვის ცნობილი და სასურველი ფენომენი, ფული.

ფული გამომდინარე მისი მნიშვნელობიდან, როგორც „ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა“ უწევს ყველა საერთაშორისო სუბიექტს რეკომენდაციას, „ყველა ქვეყანაში ყოველწლიურად საჭიროებს განმარტებას.“²⁸ ეს ციტატი იმაზე მიგვითითებს, რომ ეს დიდი და მრავალმხრივი მოვლენა, რომელსაც ფულს ვუწოდებთ, არ იმყოფება სტატიკურ მდგომარეობაში, იცვლის გამოვლენის ფორმებს, სხვადასხვა რაკურსებით წარმოჩნდება დამკვირვებლისადმი, მისი გამოყენების ხასიათის განმსაზღვრელი სუბიექტიც სხვადასხვა ძალითა და მიმართულებით ზემოქმედებს მასზე, რაც დრო და დრო განაპირობებს მისი განმარტების აუცილებლობას. რაც ხშირად განსხვავებულად ხდება.

საზოგადოებისადმი ეკონომისტების მიერ ფულის განსხვავებული განმარტებების შემოთავაზება განპირობებულია იმით, რომ მიმოქცევაში ფულის მასის მოცულობის ცვლილებები და მისი ნაზრდის ტემპები მნიშვნელოვნად ზემოქმედებენ ეროვნული ეკონომიკის მიზნობრივ მაჩასიათებლებზე. მართლაც ინფლაცია,

საპროცენტო განაკვეთი, დასაქმება, ეროვნულ შემოსავალ ეროვნული ფულის საცვლელ კურსზე სხვა ქვეყნების ფულთან მიმართებაში, მთლიან შიდა პროდუქტი და მათი დინამიკა რამდენამდე დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორაა უზრუნველყოფილი ეკონომიკა ფულის მასით, როგორ იცვლება მიმოქცევისათვის საჭირო ფულის რაოდენობა. ფულის ასეთი დიდი მნიშვნელობა ეკონომიკურ პროცესებზე ამდენად ცხადია, რომ ამ საკითხზე არავინ კამათობს, მაგრამ გამომდინარე სწორედ ამ სიცხადიდან და მისი აქტუალობიდან, ეკონომისტები ვერ შეთანხმდნენ, თუ რას ეწოდოს ფული და როგორ გაიზომოს მისი რაოდენობა.

რადგანაც ფულის მასის ოდენობა და მისი ზრდის ტემპები აქტიურად ზემოქმედებენ მთელს ეკონომიკაზე, ისინი ზემოქმედებენ ეროვნული ეკონომიკის ძირითადი მიზნებზე, მოსახლეობის დასაქმების მაღალი დონესა და ფასების სტაბილურობაზე (სიტუაცია, რომელიც უკავშირდება ინფლაციის და დეფლაციის დაბალ ტემპებს), ეკონომიკური ზრდაზე. ყველა ეს პრობლემა პირდაპირ, ან ირიბად უკავშირდება ფულის ერთობლივ მიწოდებას და ფულის მასის ზრდის ტემპს. ამიტომ ფულის მასის მატების ოპტიმალური მაჩვენებლები გვძლევენ საშუალებას მივაღწიოთ ამ მიზნებს. ეროვნული ეკონომიკის მექანიზმს, რომლის საშუალებითაც ქვეყანაში რეგულირდება ფულის მიმოქცევის პროცესი, ფულად საკრედიტო პოლიტიკა ეწოდება, რომელსაც შემუშავებს ქვეყნის ხელისუფლება. ამიტომ ნებისმიერი სახელმწიფო, რომელიც პასუხისმგებლურად ანხორიელებს ეროვნული ეკონომიკის წინაშე მდგარი ამოცანების გადასაწყვეტად საჭირო ღონისძიებებს. ხელისუფლების ვალდებულება გაზარდოს ან შევამციროს ფულის მასის ოდენობა. საზოგადოება მისგან მოითხოვს წინასწარ განმარტოს რა არის ფული. კერძოდ, ფულად საკრედიტო პოლიტიკამ უნდა უპასუხოს შემდეგ კრიტერიუმებს:

1. უნდა არსებობდეს მკაფიო და ფულის განმარტების მკაცრი შესაბამისობა მის თეორიულ და რაოდენობრივად გამოხატულ ემპირიულ განსაზღვრულებებს შორის. რეალური სამყარო არ აძლევს საშუალებას მეცნიერებს, რომ ზუსტად გაზომონ ის სიდიდეები, რომლებიც წარმოადგენენ თეორიულ კონსტრუქციებს და ეს პრობლემა განსაკუთრებულ სიმწვავეთ ვლინდება ფულადი პოლიტიკის შემთხვევაში;

²⁸ იხ. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა (თეთრი წიგნი), რუსულ ენაზე, ტ.1.

2. ნებისმიერ ქვეყანაში არსებობს ხელისუფლებაში შემავალი ინსტიტუტი, ქვეყნის ცენტრალური ბანკი. რამდენადმე განსხვავებული სისტემა არსებობს აშს-ში სადაც ფულად საკრედიტო პოლიტიკაზე, 1913 წლიდან, პასუხისმგებლობელია ფედერალური სარეზერვო სისტემა. საქართველოში კი მოქმედებს ცენტრალური ბანკი, რომელსაც „საქართველოს ეროვნული ბანკი“ ეწოდება. ცენტრალური ბანკი, რომელიც მუდმივად უნდა აკონტროლებდეს ფულის მასის მოცულობას, რომელსაც იგი ემპირიულად განსაზღვრავს. იგი ვალდებულია შესძლოს ფულის მასის რაოდენობის რეგულირება მის ხელში არსებული ინსტრუმენტებით. ცენტრალურ ბანკს არ შეუძლია პირდაპირ იმოქმედოს ეკონომიკის უშუალო მიზნებზე, ამიტომ იგი მათზე ზემოქმედებს ირიბად მის განკარგულებაში არსებული ფულის ცვლადი მაჩვენებლებით.

3. ფულის ემპირიული განმარტება უნდა იყოს მჭიდროდ დაკავშირებული ეროვნული ეკონომიკის ძირითად მიზნებთან. ის, რომ ცენტრალური ბანკი შეცვლის ფულის მასის მახასიათებლებს, მისი ნაზრდის სიდიდეს, არ ექნება ქვეყანას სარგებლობა, თუ ეკონომიკური სიტუაცია არ იცვლება სასურველი მიმართულებით.

ფულის განმარტების ფორმულირებისა და ფულის მასის რაოდენობის განსაზღვრის საკითხში მწვავე შეუთანხმებლობა საფუძველზე გამოიკვეთა ორი ძირითადი მიდგომა:

- ფული არის მიმოქცევის საშუალება და ამიტომ იგი უპირველესყოფისა ტრანსაქციული საშუალებაა;
- ფული არის გადახდის საშუალება, ამიტომ იგი ღირებულების შენახვის მთავარი და შესაბამისად ლიკვიდური საშუალებაა.

ამგვარად, ფულად საკრედიტო პოლიტიკის სფეროში ჩამოყალიბდა, მოქმედების ორი განსხვავებული მიდგომა, რომლებსაც ეკონომიკურ მეცნიერებაში ტრანსაქციული და ლიკვიდური მიდგომები ეწოდება.

ტრანსაქციული მიდგომა ეყრდნობა ფულის ფუნქციას მიმოქცევის საშუალება. ამ მიდგომის მომხრეები თავიანთ თეორიას აფუძნებენ ფულის არსზე, რომელიც მათი აზრით იმაში ვლინდება, რომ მხოლოდ ფული გამოიყენება სხვა საქონლის და მომსახურეობის ღირებულების გადასახდელად. ისინი განმარტავენ, რომ ფულსა და აქტივებს შორის, რომლებიც ასრულებენ მიმოქცევის საშუალების როლს და სხვა აქტივებს შორის, არსებობს გან-

სხვავება. აქტივები ემსახურებიან ღირებულების შენახვას, ხოლო ფული ემსახურება მიმოქცევის პროცესს.

ასეთი თეორიული განმარტებიდან გამომდინარე მიაჩნიათ, რომ როდესაც ემპირიულად განსაზღვრავენ ფულის მასას, მათში უნდა ჩერთოს არა მარტო ის აქტივები, რომლებიც რომლებიც მიმოქცევის საშუალებად გამოდიან (ბანკნოტები და მონეტები), არამედ მათში უნდა შევიდეს, აგრეთვე საჩეკო დეპოზიტებიც (მიმდინარე ანგარიშები). ტრანსაქციური მიდგომის მომხრეები მიიჩნევენ, რომ სებისათვის საკმარისია გააკონტროლოს ფულის ის მასა, რომელიც საჭიროს ყიდვა-გაყიდვის აქტებისათვის. მრავალი ეკონომისტი მათ შორის: ადამ სმიტი, დავით რიკარდო, კარლ მარქსი, სტიუარტ მილი, თომას მალთუსი, ლეონ ვალრასი, მარშალი, ფილოსოფოსი დავით იუმი და თვით ნიკოლა კოპერნიკი ასეთი მიდგომის საფუძველზე შექმნეს თეორია როგორ უნდა იცვლებოდეს ფულის რაოდენობა მიმდინარე პერიოდში, და დაასაბუთეს, რომ ფულის მასის რაოდენობრივი ცვლილებები მკაცრად უნდა შეესაბამებოდეს ეკონომიკის ძირეულ მიზნებს. ადამიანებს, საოჯახო მეურნეობებს და ფირმებს ესაჭიროებათ ფული, მათი მიმდინარე ხარჯების დასაფარავდა და სამომავლო პრობლემების გადასაწყვეტად. ასეთ დამოკიდებულებას ეკონომისტები უწოდებენ ტრანსაქციულ მოტივს. ეს არ უნდა აეურიოთ ფულის შენახვასთან, რომელიც გამონეწულია ხარჯების წინასწარი განუსაზღვრელობით, რომელიც შეიძლება წარმოიქმნეს უცაბედად და გაუთვალისწინებელ დროს. ამ მოვლენას ეკონომისტები უწოდებენ სიფრთხილის მოტივს.

ლიკვიდური მიდგომის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ფული მიჩნეულია ყველაზე ლიკვიდურ აქტივად. ლიკვიდურობა ნიშნავს, რომ მისი მფლობელს შეუძლია იგი გაყიდოს უმოკლეს ვადებში დადგენილ ფასად და გაყიდვისათვის არ განიოს დამატებითი ხარჯები. ლიკვიდური მიდგომა ეყრდნობა ფულის თვისებას მოახდინოს ღირებულების შენახვა და უგულვებელყოფს მის თვისებას იყოს გაცვლის შუამავალი. შინაარსობლივად ეს მიდგომა ასაბუთებს, რომ ფული არ განსხვავდება სხვა აქტივებისაგან, რადგან ლიკვიდურობა ყველა აქტივის მახასიათებელია. ამიტომ, თუ მოვახდენთ აქტივების კლასიფიკაციას მათი ლიკვიდურობის ხარისხის მიხედვით ფულს გარდა სხვა აქტივებზეც შეგვიძლია გადავიდეთ. ყვე-

ლა ასეთი აქტივი ემსახურება ღირებულების შენახვის პროცესს, მაგრამ აქვს ლიკვიდობის სხვადასხვა მახასიათებელი.

ფული ყველაზე ლიკვიდური აქტივია, რადგან მისი მფლობელი არ გრძნობს აუცილებლობას და ვალდებულებას იგი გადაცვალოს სხვა რაიმე ფასეულობაზე. ამას გარდა იმის გამო, რომ ქვეყნის ფულადი ერთეული ამავე დროს არის ანგარიშგების ერთეულიც, მისი ნომინალური ღირებულება არ შეიცვლება. საქმე ასე არ არის, თუ ავიღებთ სხვა მაგალითს, ვთქვათ სახლს, იგი არ არის ლიკვიდური აქტივი. უძრავ ქონებაზე ფასები ცვალებადია, ამიტომ ის ფასი, რომელიც მას მომავალში ექნება, განსხვავდება მისი ფულში გამოხატული დღევანდელი ფასისაგან. ამას გარდა სახლს გაყიდვისათვის შეიძლება დიდი დრო დაგვჭირდეს და მოითხოვოს მნიშვნელოვანი საშუალებები ხარჯები და აქტივი, რომელსაც ვეძახით, „სახლი“, რომ გადავიყვანოთ აქტივში, რომელსაც ვეძახით, „ფული“, ამისათვის უნდა განვახორციელოთ ძალისხმევები, რაც უკავშირდება ახალ ხარჯებს და დამატებით სამუშაო დროს.

ლიკვიდური მიდგომის გამოყენება იმისათვის, რომ გაირკვეს საზოგადოებაში ფულის მნიშვნელობა, მოითხოვს მის უფრო ფართო განმარტებას, ვიდრე ტრანსაქციული განსაზღვრების დროს კეთდება. ლიკვიდური მიდგომის დროს ფულად მიიჩნევა ნებისმიერი მაღალლიკვიდური აქტივები, რომლებიც ეროვნული ფულით გამოხატული ფასით შეიძლება უსწრაფესად იქნას გადაყვანილი ფულად აქტივებში ისე, რომ არ დაიკარგოს მისი ნომინალური ღირებულება.

ამგვარად ნებისმიერი აქტივი, რომელიც თავის მფლობელს აძლევს გარანტიას, რომ არ შეუმცირდება მისი ნომინალური ღირებულება მომავალში, შესაძლებელია ჩართული იყოს ფულის შემადგემლობაში, და ლიკვიდური მიდგომის საფუძველზე განვიხილოთ, როგორც ფულადი აქტივი. ეს აზრი სხვა სიტყვებით, შეგვიძლია ასე გამოვხატოთ: ნებისმიერი ის აქტივი, რომლის ეროვნულ ფულად ერთეულში ასახული მინიმალური ნომინალური ღირებულება არც იზრდება და არ მცირდება, განიხილება, როგორც სრულიად ლიკვიდური და ამიტომ არის ფული. გასაგებია, რომ ის აქტივები, რომლებიც ემსახურებიან მიმოქცევის სფეროს შეესაბამებიან ამ განმარტებას.

გამომდინარე, ფულის განმარტების ასეთი, ტრანსაქციული და ლიკვიდური მიდგომებიდან

გამომდინარეობს, მოსახლეობის რეაქციაც ფულის მიმართ. მაგალითად, ქვეყნის თუ პარლამენტი ამტკიცებს ცენტრალური ბანკის მოხსენებას, სადაც ნათქვამია, რომ მიმდინარე პერიოდში ფულმა უნდა უზრუნველყოს მოსახლეობის გადახდის უნარიანობა, მაშინ გასაგებია, რომ უნდა ველოდოთ ზომიერ ინფლაციას, ხოლო თუ მოხსენებაში აქცენტი გაკეთდება ფულზე, როგორც ლიკვიდობის საშუალებაზე, მაშინ ფასების ზრდა არ მოხდება. ამგვარად ფულის ტრიალის მთავარი მაორგანიზებელი სახელმწიფო ინსტიტუტი, ცენტრალური ბანკი, მიზანდასახულად ახდენს ქვეყანაში ფულის გამოყენების მართვას, მისი საშუალებით არეგულირებს საზოგადოების განვითარების მიმართულებებს, გამოდის რა ქვეყნის კონკრეტულ სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან, იგი ცდილობს ისეთი ღონისძიებების გატარებას რაც გულისხმობს ფულის გამოყენების საყოველთაო შესაძლებლობების გაუმჯობესებას, მაგრამ მის გაგებას გამარტივების ნაცვლად კიდევ უფრო ართულებს.

გარდა ცენტრალური ბანკის მიერ განმარტებული ფულისა, ხშირად მოცემულ ქვეყანაში ფულის დეფინიციას აკადემიურ წრეებში მოქმედი ეკონომისტები შეიმუშავენ. მათი განმარტებები ხვდება ენციკლოპედიებში, სხვა ლექსიკონებში, საცნობარო ლიტერატურაში, სასწავლო სახელმძღვანელოებში და ა.შ. ეს დეფინიციები ხშირად განსხვავებულია ერთმანეთისაგან. ეს ორი მიზეზით ხდება პირველია ის, რომ მოცემულ ქვეყანაში შესაძლებელია ეკონომისტთა შორის ბატონობდეს, რომელიმე ეკონომიკური მოძღვრება, მაგალითად ნეოკლასიკური სკოლა, რომელიც ფულს განსხვავებულად წარმოადგენს, ვიდრე სხვა ეკონომიკური მოძღვრება, დავუშვათ კეინსიანელები. ამის მონმენი გავხდებით, თუ ეკონომიკის შემსწავლელ სახელმძღვანელო ლიტერატურას თვალს გადავაყვებთ. მაგალითად, ამერიკელი ნეოკლასიკური სინთეზის მთავარი წარმომადგენლის პოლ სამუელსონისათვის²⁹ ფულს მხოლოდ ორი ფუნქცია აქვს. სამაგიეროდ ნეოკლასიკოსი გრიგორი მენქიუსათვის³⁰ ფულს სამი ფუნქცია აქვს, ხოლო ნეოკეინსიან-

²⁹ იხ. П. Самуельсон ЭКОНОМИКА, М. Прогресс, 1964. ст. 310-311.

³⁰ გრიგორი მენქიუ, ეკონომიკის პრინციპები. თბილისი 2005. გვ. 75.

ნელები როჯერ მილერი და დევიდ ვან-ჰიუსი³¹ ოთხ ფუნქიას გამოყოფენ. ამასთან, ეს ავტორები არც კი ცდილობენ ჩამოაყალიბონ ფულის რაიმე, მათთვის მისაღები განმარტება, რადგან ფულის არსი, მათ მიერ, მთლიანად განსაზღვრება გაცვლის პროცესში იმ ადგილითა და როლით, რომელსაც ანიჭებენ ეს ავტორები.

მეორე მიზეზი არის ის, რომ ქვეყნები ეკონომიკის განვითარების დონით განსხვავდებიან და მათ საზოგადოებრივ ცნობიერებაშიც, შესაბამისად ფული განსხვავებული შინაარსის მატარებელია. ე.ი. ფულის უზოგადესი მახასიათებლის, ერთიანობის მიუხედავად, მისი დეფინიციები განსხვავდება. ამ დებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ მაგალითად, ფულის განმარტების რამოდენიმე შემთხვევას. შესაბამისობის კორექტურობის მიზნით, ავიღოთ ინტერნეტ ენციკლოპედია "ვიკიპედია". ვნახოთ როგორაა იქ განმარტებული ფული.

ინგლისურენოვანი "ვიკიპედიის" მიხედვით, „ფული არის, გარკვეულ სოციალურ ეკონომიკურ პირობებში, მოცემულ ქვეყანაში საქონლისა და მომსახურების გადასხდელად და ვალის გასასტუმრებლად აქცეპტირებული“ ფიზიკური ნივთი ან საანგარიშსწორებო ჩანაწერი“. რუსულენოვანი "ვიკიპედიის" მიხედვით, ფული არის მაქსიმალური ლიკვიდობის³² სპეციფიკური საქონელი, რომელიც სხვა საქონლისა და მომსახურების უნივერსალურ ექვივალენტად გამოდის“. ქართულენოვანი "ვიკიპედია" კი გვეუბნება, რომ "ფული საქონელბრუნვის საშუალებაა, ის წარმოების, საბითუმო და საცალო საქონელბრუნვის დამაკავშირებელი კონკრეტული სახმარი ღირებულებაა. კლასიკური პოლიტიკურეკონომიკური აღქმით ფული საქონლის ექვივალენტია, შეფასებითი კატეგორიაა." ამ სამ განმარტებას შორის არსებულ პრინციპულ განსხვავებები ცხადია და შეუიარაღებელი თვალითაც კარგად მოსჩანს. ამ პრაქტიკულად სამი წინადადების განხილვა

გვიჩვენებს თუ რა დიდი განსხვავებაა ფულის შესახებ მსჯელობისას ამ ენებზე მოლპარაკე ადამიანებს შორის.

ენის სტრუქტურის დიდი მკვლევარის იური ლოტმანი³⁴, რომლის შრომებსაც ამ სფეროში ქრესტომათიული ღირებულება აქვს განმარტავს, რომ ნებისმიერი წინადადება, რომელიც აზრს გამოხატავს, სამი ასპექტით უნდა განვიხილოთ: 1. სინტაქსურად, სადაც სიტყვები ერთმანეთს უკავშირდებიან ენის ბუნებიდან გამომდინარე ჩვეულებრივი გრამატიკული ფორმით, რომლისთვისაც წინადადებით გამოხატულ აზრს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს; 2. სემანტიკურად, წინადადების თითოეული წევრის მნიშვნელობის მიხედვით, რადგან წინადადებაში განლაგებული სიტყვებით გამოხატული საზრისები გვიხსნიან ამ წინადადებაში გადმოცემულ აზრს; 3. პრაგმატულად, რომელიც ამ წინადადების ჩამოყალიბების მიზანს გვიხსნის.

გამომდინარე ასეთი, სტრუქტურულ ლინგვისტიკაში მიღებული, პოზიციიდან, ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ ეს განმარტებები ერთმანეთს. მაშინ ცხადად დავინახავთ, რომ რუსულენოვანი და ქართულენოვანი განმარტებები მიუხედავად იმისა, რომ (1) სინტაქსურად გამართულ წინადადებებდ უნდა ჩაითვალოს, (2) სემანტიკის თვალსაზრისით რუსული განმარტება და ქართული განმარტების მეორე და მესამე წინადადებები წმინდა წყლის უაზრობებია. შესაბამისად (3) მათი პრაგმატულობა კი შეიძლება განიხილო, როგორც მკითხველის დაბნევისა და მცდარ გზაზე დაყენების მცდელობა. ამ თვალსაზრისით, თავს ვანებებ ქართულენოვან განმარტებას, როგორც საკითხის ამკარა უცოდინრობის გამოვლინებას, რომელის კრიტიკაც, უბრალოდ საღი აზრის ჩარჩოებში ვერ თასდება და მოკლედ შევეხებით რუსულ ენოვან განმარტებას. აქ ფულის მთავარი შინაარსობრივი მახასიათებელი არის სიტყვა „ლიკვიდობა“, რომელიც თავის მხრივ რაიმეს ფულად ქცევის შესაძლებლობას აღნიშნავს. გამოდის, რომ განმარტება აგებულია ტავტოლოგიაზე: **A** არის ის, რომელსაც შეუძლია ყველაზე სწორად გადაიქცეს **A**-დ. თუ კი რაიმე უკვე არის, არსებობს, მაშინ როგორ გადაიქცევი ისევ იმად რაც არის? რუსულენოვანი ეკონომიკური მეცნიერებისათვის ასეთ განმარტებას გარკვეული აზრი აქვს. ის დაკავშირებული

³¹ Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз, Современные деньги и банковская дело, ИНФР-М, 2000. стр. 5-7.

³² აქცეპტი - ეკონომიკური ტერმინი, აღნიშნავს ანაზღაურების შესახებ სრული და უდაო თანხმობას. ფინანსურ ბაზარზე, აქცეპტი არის იმ პირის პასუხი რომლისადმიც არის მიმართული ოფერტა (წინადადება გარიგების დადებისადმი).

³³ ლიკვიდურობა - ეკონომიკური ტერმინი, აღნიშნავს აქტივის თვისებას სწრაფად იქნას გაყიდული საბაზროსთან მიახლოებულ ფასად.

³⁴ იბ. Ю. Лотман, Семосфера.

ლია რუსეთის ფედერაციის ეკონომიკური განვითარების თავისებურებებთან და ფულისადმი, როგორც სახელმწიფოს მიერ ემიტირებული საცვლელი საშუალებისადმი გარკვეული უნდობლობით. ასეთ უნდობლობის არსებობას კი სახელმწიფო პოლიტიკა უწყობს ხელს. რაც შეეხება ინგლისურენოვან განმარტებას, აქ ცხადად ჩანს, რომ მთავარი სიტყვა, რომლითაც იხსენება საკითხის შინაარსი, არის "აქცეპტი", რაც ნიშნავს იმას რომ ფული არის ის რასაც ყველა ენდობა, ყველასათვის მისაღება და სხვა ალტერნატიულ საშუალებათა შორის მას ანიჭებენ უპირატესობას, როგორც კანონმდებლობით განმტკიცებულ საცვლელ საშუალებას. ჩვენს მიერ საილუსტრაციოდ მოტანილი განმარტებებს შორის არსებული განსხვავებების მიზეზები, რა თქმა უნდა ამ არგუმენტებით არ ამოიწურება, მაგრამ ისინი საკმარისია საკითხის არსისი გასარკვევად.

4. რაზე შეთანხმდნენ ეკონომისტები

როგორც ვხედავთ ფულის შესახებ დისკუსიის საფუძველს ქმნის არა მარტო ის, რომ მას სხვადასხვა ასპექტებიდან იკვლევენ და იგი ჩვენი ყოველდღიურობის მნიშვნელოვანი საგანია, არამედ:

1. ქვეყნის კულტურისა და განვითარების სხვადასხვა დონეებიდან გამომდინარე,
2. თვით განმარტებლის მსოფლმხედველობიდან გამომდინარე, ფულის შესახებ სხვადასხვა წარმოდგენები ყალიბდება, ასე, რომ ფულის შესახებ კამათს ობიექტური და საკმაოდ ძლიერი საუძველი აქვს, რომელიც არ შეწყდება მანამ, სანამ ადამიანის წინაშე იარსებებს მისი შროითი და შემოქმედებითი აქტიობის შედეგების, საბაზრო პრინციპებზე ორგანიზებულ საზოგადოებაში, მითვისების აუცილებლობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ფულის შესახებ კამათი გრძელდება და მას არასოდეს არ ექნება დასასრული, ეკონომისტებმა ცალკეულ საკითხებში მიაღწიეს შეთანხმებასაც, რადგან სხვაგვარად შეუძლებელი იქნებოდა მათ შორის სამეურნეო ხასიათის თანამშრომლობა. დღეისათვის, როდესაც მსოფლიო გლობალიზებულია და ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაცია და ურთიერთ ადაპტაცია კიდევ უფრო ღრმავდება, როდესაც არსებობს ერთიანი მსოფლიო მონეტარული (ფულადი) სისტემა, შეუძლებელია ეფექტური და ყოვლისმომცველი ეკონომიკური ურთიერთობების განხორციელება მსოფლო ბაზარზე, თუ მისი მთავარი

ატრიბუტი, ფული არ იქნებოდა გარკვეული შინაარსობლივად, მისი საზრისი არ იქნებოდა ყველასათვის მისაღები და გასაგები. ამ თვალსაზრისით ცოდნა, რომელიც ფულს უკავშირდება, უკვე აღარ არის ეროვნული ჩარჩოებით შეზღუდული და მისი ინტერპრეტაცია წარმოადგენს პრინციპულ საერთაშორისო შეთანხმებას სახელმწიფოთა შორის.

რაციონალური ფილოსოფიის სათავეებთან მდგარი ფილოსოფოსები გვასწავლიდნენ, „სახელი შეიძლება ეწოდოს ყოველივეს, რისი დათვლაც შეიძლება, ანუ რაც შეიძლება შეკრიბო და ჯამი მიიღო, ან რასაც შეიძლება რაიმე გამოაკლო და სხვაობა დაგრჩეს. რომაელები ფულად ანგარიშებს ეძახდნენ rationes, ხოლო ანგარიშთა ოპერაციებს ratiocinatio, ხოლო იმას, რასაც ჩვენ სასესხო ვაღებულებათა ხელწერილებში და საბუღალტო წიგნებში ვეძახით ანგარიშის სტატიებს, ისინი ეძახდნენ nomina, ე.ი. დასახელებას და აქედან სიტყვა, რაციო გაავრცელეს ყველს სხვა მოვლენისა და საგნის მიმართ.“³⁵ ამგვარად, როგორც ვხედავთ, რომაელთა მიერ განხორციელდა ფულის პირველი, ყველასათვის მისაღები განმარტება და იგი ეს განმარტება საფუძვლად დაედო მსჯელობების ისეთ მიმართულებას, რომელთა განსჯის საგანთა რაოდენობრივი ინტერპრეტაციები ეჭვს არ იწვევდა. ასეთი მიდგომა საკითხების კვლევაში არ ეწინააღმდეგებოდა ძველ ბერძნულ ფილოსოფიას. მართალია ძველი ბერძნებისათვის, განსხვავებით გვიანდელი რომაელებისაგან, რომლებიც განასხვავებდნენ ალსანიშნს (ენისგარე ობიექტს) ალმნიშვნელისაგან (ენაში შემავალი სიტყვებისაგან), „ლოგოსი“ ერთდროულად ასახავდა საგნის, როგორც აზრობრივ, ასევე ენობრივ ნიშანს. მაგრამ, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ თითქოს მათ მიაჩნდათ, რომ შესაძლებელია არსებობდეს ენა საზრისის გარეშე. ალსანიშნსა (საგნისა) და ალმნიშვნელის (სიტყვის) შორის ასეთი დამოკიდებულება იმაზე მიუთითებდა, რომ არ შეიძლება არსებობდეს აზრი, რაიმე საგნისა და მოვლენის შესახებ, ენობრივი ფორმაში მისი გამოხატულების გარეშე. შესაბამისად, ხდებოდა შეთანხმება სიტყვის მნიშვნელობისა (მისი ენისგარე ობიექტის საზრისის) და თვითონ ამ სიტყვის იდენტიურობის შესახებ. ამ თვალსაზრისით სიტყვა ფული და ის ენისგარე ობიექტი, რასაც

³⁵ Томас Гоббс, Левиафан, или материя, форма и власть государство церковного и гражданского., см., сочинение двух томах, том 2, М. "Мысль", 1991. с. 27.

ეს სიტყვა გამოხატავდა, ანტიკურ ეპოქაში, ყველასათვის გასაგები და მისაღები იყო.

შემდეგ, როდესაც გაჩნდა ქარალდის ფული, მისადმი ნდობის გამომხატველი, უკვე ადამიანის გრძნობითი ორგანოებით აღქმული, იგი როგორც გარკვეული დალდასმული საგანი კი აღარ არის, არამედ, უპირატესად იმ იურიდიული აქტის გამომხატველი ერთგვარი საბუთია, რის ძალითაც მისი გამომშვები ქვეყანა ხდება მის მიერ დაკისრებული ფუნქციების აღსრულებაზე პასუხისმგებელი. საქმე გვაქვს უკვე ახალ ქვეყანათა შორის შეთანხმებასთან, რომლის დაცვა სავალდებულოა მისი გამომშვები ქვეყნისათვის, თუკი იგი მონაწილეობას იღებს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, პასუხისმგებლურად ანხორციელებს საერთაშორისო მასშტაბით კაპიტალის მოძრაობას, მიუხედავად იმისა, თვითონ ქვეყნის შიგნით რა თეორიულ პლატფორმაზე დგას და როგორი ეფექტურობით ანხორციელებს ფულის მიმოქცევა კონტროლს საზოგადოება. დღეს, გამომდინარე ამგვარი საერთაშორისო მასშტაბით აღიარებული მიდგომებიდან, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ფული არის:

- აბსტრაქტული საანგარიშო საშუალება, ერთგვარი „მათემატიკური აპარატი“ რომელსაც იყენებენ ყოველგვარი საქმიანობის შედეგების შესაფასებლად;
- ფასების მასშტაბის დადგენის საშუალება, საერთოდ აღიარებული ღირებულების საზომია და უზრუნველყოფს ადამიანებს შორის დადებულ გარიგებათა სიზუსტეს;
- საქონლის მიმოქცევის უზრუნველყოფის და მომსახურეობის ანაზღაურების საშუალება.

გარდა ამისა, ფულს აქვს სამართლებრივი სტატუსი, მაგრამ მისი ნებისმიერი განმარტებისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობას იძენს მისი, არსებული ფორმით, სყოველთაოდ აღიარების იდეა;

- ნივთობრივ მატერიალურ ფორმით წარმოდგენილი ფული უნდა გამოირჩეოდეს სიმტკიცით, იოლი გადასადგილებელი უნდა იყოს, დაშლადი ნაწილებად და აუცილებლად საყოველთაოდ ცნობადი;
- საერთოდ საზოგადოებრივად აღიარებულ საანგარიშო სიდიდეს უნდა ჰქონდეს შესაბამისი აღნიშვნა;
- დღეისათვის აღარაა საჭირო, რომ ფულს ჰქონდეს საკუთარი ღირებულება;

იმის გამო რომ ბარტერი აღიარებულია, როგორც საზოგადოებრივი პროგრესის დამამუხრუჭებელი, ამიტომ ფულის საშუალებით შექმნილი სისტემა მიჩნეულია, როგორც მსყიდველობითი უნარიანობის მაგენერალიზებული და ხელს უწყობს როგორც გაცვლის პროცესს ასევე პროდუქციის სრულ რეალიზაციას.

ფული, როგორც ცნობადი და საყოველთაოდ გაცვლის საშუალებად აღიარებული ნივთი ხმარებაში იცვითება და იგი დროთა განმავლობაში უნდა შეიცვალოს. ფულის ცვლილებისას ნებისმიერი მდგრადი ფსეულობა (ოქრო და ძვირფასი ლითონები, ძვირფასი ქვები და ა.შ.) შესაძლებელია გახდეს ფულის ძველ და ახალი მასშტაბების დადგენის დამაკავშირებელი რგოლი, ან იგივე ფუნქცია შეიძლება იტვირთოს რომელიმე სხვა ქვეყნის ფულმა.

ფულად იგულისხმება ფულადი სესხებიც, ამიტომ არსებობს საკრედიტო ბაზარი, სადაც ფულს იღებდნენ და ფულის ფასს განსაზღვრავს პროცენტი, რომელსაც იხდი ამ ფულის სარგებლობის გამო და რომლის სიდიდეც დგინდება ფულის სესხად აღების მომენტში.

ფულთან დაკავშირებული ოპერაციების განხორციელებისას ბაზარზე ანსხვავებენ: რეალურ, ნომინალურ და ლეგალურ კაპიტალს.

- რეალურ კაპიტალს უწოდებენ ეკონომიკაში მოქმედ მთელი კაპიტალისა და მომსახურეობის ნატურალურ ერთობლიობას;
- ნომინალური კაპიტალი არის მიმდინარე ფასებში გამოხატული რეალური კაპიტალი;
- ლეგალური კაპიტალი კი არის ის, რასაც კომპანიები იხდიან ფიქსირებული პროცენტულ განაკვეთების და დივიდენდების დაფარვის მიზნით.

ფულისად მისი გამოყენების შესახებ მსჯელობისას, მისი სხვადასხვა მდგომარეობის ასახვის მიზნით გამოიყენება სხვადასხვა ტექნიკური ტერმინები. მოვიყვანო რამდენიმე მათგანს რომლებიც ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო პრაქტიკაში:

1. კანონიერი საგადამხდელო საშუალება, ამ ტერმინის გამოყენებისას გულისხმობენ არა თვით ფულს, არამედ გადახდის კანონიერ ფორმას;
2. ფული-მიმოქცევის საშუალება ამ ტერმინით აღინიშნება, ბანკნოტები, მონეტები და ყველა დანარჩენი მატერიალური საცვლელი საშუალებები;

3. ნაღდი ფული ყველაფერი, რაც გადახდის დროს გამოიყენება. განსაკუთრებით ბანკნოტები და მონეტები;

4. სრულფასოვანი სასაქონლო ფული ოქროს მონეტები და ზოდები, აგრეთვე სხვა ძვირფასი ლითონები;

5. არასრულფასოვანი ფული ჩვეილებრივი, იაფი ლითონების შენადნობებით დამზადებული მონეტები;

6. სრულად უზრუნველყოფილი ქალაქის ფული ამ ტერმინს იყენებენ, როდესაც საუბარია ფულის ნიშნებზე, რომლებიც თავისუფლად იცვლება (იცვლებოდა) სრულფასოვან სასაქონლო ფულზე, დღეისათვის, კი აღნიშნავს ფულს, რომელიც სახელმწიფოს გარანტიით ტრიალებს ქვეყანაში, როგორც კანონიერი საცვლელი საშუალება;

7. საბანკო ფული, ცალკეული ბანკების მიერ გამოშვებული ბანკნოტები და საბანკო დეპოზიტები;

8. ფულის შემცვლელი. დეპოზიტები, საკრედიტო წერილები, სახაზინო ვალდებულებების ჩათვლით;

9. კრედიტი, უკანდაბრუნების პირობით გაცემული ფული;

10. ოვერდრაფტი, ფულის ის რაოდენობა რომელიც გაიცემა ანგარიშზე რიცხული თანხის ზევით.

ის რაზეც თანხმდებიან ეკონომისტები და რაც შემდეგ საფუძვლად ედებ პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, მათ შორის ფულადი პოლიტიკის სფეროში, თვითოეული ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლად ხორციელდება. ყველა ქვეყანა თვითონ სხვებისაგან დამოუკიდებლად შეისწავლის განვითარების საკუთარ ტენდენციებს და ქმნის ამ ტენდენციების შესაბამის სამეურნეო სისტემას.

როგორც ვხედავთ ეკონომისტებმა შექმნეს ფულის შესახებ მნიშვნელოვანი ცოდნა, რომელიც საშუალებს აძლევს დაინტერესებულ პირებს საფუძვლიანად გაეცნონ ამ რთულ პრობლემას. უფრო სწორად გაერკვნენ ფულით სარგებლობისა და მისი გამოყენების შესაძლებლობებში. წარმოდგენა შეიქმნა იმ სირთულეებზე, რომელიც გამოდინარეობს საბაზრო ეკონომიკის მრავალმხრიობა და მის მონაწილეთა ინტერესების ერთობლიობა. გარდა ამისა, საკითხთა გარკვეული წრე, რომელიც ფულს და მისი გამოყენების პრობლემებს უკავშირდება არა მარტო ეკონომისტების საკეთებელი საქმეა. არამედ ფულთან დაკავშირებული მთელი სამეურნეო მექანიზმი, რომ მოქმედებაში მოი-

ყვანო ამისათვის მრავალი პროფესიის ადამიანია საჭირო. გარდა ამისა არის იმის აუცილებლობაც, რომ ჩვეულებრივმა ადამიანებმა უფრო ღრმად გაეცნონ ეს მათი ყოველდღიურობის აუცილებელი ატრიბუტი. ამაში ყველა დარწმუნდება ვინც ყურადღებით გაეცნობა ზემოთ მოყვანილ ჩამონათვალს, რომლის ცალკეულ ასპექტებსაც გავაშუქებთ ამ ნაშრომის შემდეგ თავებში.

5. ბოლომდე უნდა ვიცოდეთ, თუ არა, რა არია ფული

თითქმის 200 წელია გასული მას შემდეგ, რაც ფულს აქტიურად იკვლევდნენ გარდა ეკონომისტებისა და პოეტებისა სხვა სპეციალობის ადამიანებიც. მართალია ფული და მასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა დაიწყო ადამიანთა ყოფის ცივილიზებული ორგანიზაციის წარმოშობასთან ერთად, იგი უცხო არ არის უძველესი რელიგიური დოქტრინებისათვის და ასევე, თალეს მიღეთელიდან დაწყებული, ანტიკური ფილოსოფია გვაძლევს ფულის შესახებ მრავალი ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხის შესახებ მსჯელობის მაგალითებს, რაც დღესაც სახელმძღვანელოა ნებისმიერი მკვლევარისათვის. ხოლო აღორძინების ხანაში ლუკა პაჩიოლიმ, კარდანომ, ნიკოლოზ კოპერნიკმა, თომას ჰობსმა, ჯონ ლოკმა, დავით ჰიუმმა და სხვებმა უშუალო წვლილი შეიტანეს ამ მრავალმხრივი პრობლემის კვლევაში. მაგრამ მეცნიერული შრომის დანაწილების შემდეგ, მას შემდეგ რაც ცალკე გამოყო ეკონომიკური მეცნიერება, ერთგვარად შეწყდა "სხვის საქმეში ჩარევები" და ფული გადაიქცა ეკონომისტთა კვლევის პრეროგატივად. ამიტომ როდესაც სხვა, ნებისმიერი მიმართულების, მეცნიერები ეხებიან მას ისინი ცდილობენ თავიანტი საგნიდან გამომდინარე გააშუქონ იგი. როგორც ზემოთ შევნიშნეთ, ფული გახდა მათემატიკოსების, ეტოლოგების, ანთროპოლოგების, ფსიქოლოგების, იურისტების, სოციოლოგების, ისტორიკოსების, პოლიტოლოგების, ფილოლოგების, და სხვათა კვლევის საგანი. გაჩნდა ფულისა და მასთან დაკავშირებული საკითხების ინტერდისციპლინარული და კროსდისციპლინარული კვლევების აუცილებლობაც. შეიძლება ითქვას, რომ ფულის კვლევა დღეს თვისობრივად ახალ დონეზე ადის.

რა გვაქვს მხედველობაში, როდესაც ვამბობთ, რომ დღეისათვის ფულის შესწავლა

თვისობრივად ახალ დონეზე ადის? უპირველეს ყოვლისა ის, რომ გაჩნდა კროსდისციპლინარული შრომების შედეგები, რომლებიც ფულს განიხილავენ, როგორც ზოგადობას, ადამიანთა საქმიანობის ყველა სფეროში მოქმედ ფენომენს, რომელსაც აკისრია საზოგადოების დინამიზმის, მისი კულტურულ-ისტორიული განვითარების ამსახველი, ერთგვარი, მეტრული სისტემის მისია. საქმე ისაა, რომ ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის ბოლოსათვის ადამიანებს ვინც იცის ფულის გამოყენება (ფინანსისტები, ფისკალისტები, კომერსნტები და ა.შ.) და მათი საქმიანობა ფულის როგორც ეკონომიკური პროცესების მორგანიზებელი მექანიზმის შესწავლას უკავშირდება, არ განიხილავენ მას კულტურის არეალში. კერძოდ კულტურის (კულტურების) შესწავლისას ფულის ბეჭდვის, ტრიალის, კონვერტაციის, დაგროვებისა და აღრიცხვა-ანგარიშების საკითხები არ მოიაზრება კულტურის საერთო შემადგენელ ელემენტად. ჩემი აზრით ეს მეტად დამაფიქრებელი და არასწორი დამოკიდებულებაა ადამიანთა თანაცხოვრების ამ მნიშვნელოვან და აუცილებელ ატრიბუტის მიმართ. სამართლიანად აღნიშნავდა მერაბ მამარდაშვილი, რომ "დეფინიციის თანახმად, კაცი რომელმაც იცის ფულის გამოყენება არ არის კულტურული, ის არ შედის კულტურაში! ყოფით მეტყველებაში კულტურის სახით ჩვენ გვესმის რაღაც უფრო მაღლი, დიდებული, ამაღლებული, სულიერი;... კულტურა არის ცოდნის ერთ ერთი სახე, არა მეცნიერული ცოდნა, არამედ შეუცნობლის (გამოუცნობის) პირისპირ დგომის ხელოვნება. ყველგან სადაც არის კულტურა, არის რაღაც შეუცნობელი და აუცილებელია, რომ ის დატოვო უცნობად. ფულის მაგალითი,... არის კულტურული ინსტიტუციის მაგალითი. ...ფული არის სიმბოლური საგანი, რომელიც ინფორმაციას აზუსტებს, ადგენს კულტურის წარმოსახვით პროდუქტს, რომელსაც ქმნის არა ფიზიკური, არამედ კულტურული დროის ველს და არა ფიზიკური, არამედ კულტურული სივრცის ველს. არავინ არ იცის ფულის ბუნება, ფულის მოქმედების პირობაა მხოლოდ ის, რომ მისი ბოლომდე გაგება არ უნდა მოხდეს. სხვაგვარად არასოდეს გვექნება ფული." ³⁶

როგორც ვხედავთ მერაბ მამარდაშვილმა დასვა საკითხი ფულის შესახებ არა ჩვეული ყველასათვის ცნობილი ასპექტით, არამედ

პრინციპულად მოითხოვა არ განსაზღვროს მისი ადგილი ადამიანთა თანაცხოვრების კულტურულ არეალში. მას არ აინტერესებს ფული როგორც ღირებულების საზომი, ან მიმოქცევის საშუალება, არც მისი ლიკვიდურობის ხარისხს აქცევს განსაკუთრებულ ყურადღებას, იგი პირდაპირ "რქებში სწვდა ხარს" და მოითხოვა განხილული ყოფილიყო ეს ფენომენი, როგორც კულტურის სპეციფიკური გამოვლინება. როგორც საჭირო და ინტენსურად გამოყენებული აზროვნების ინსტრუმენტი, როგორც ყოფიერების კომპონენტი, მაგრამ არა ბოლომდე. რადგან ბოლომდე მისი შეცნობა შეუძლებელია და არც სასურველია. მისი აზრი გამარტივებულად ასე გამოითქმის: (1) ფული აუცილებელია, მის გარეშე შეუძლებელია ადამიანთა თანაარსებობა, იგი უნდა გქონდეს, რომ საზოგადოების ღირსეულ წევრად ირძნო თავი, (2) იგი უნდა შეისწავლო, გაიცნო, "მოიშინაურო", მაგრამ (3) მისი ბოლომდე გაგება არ უნდა მოხდეს, "რადგან მაშინ არ გექნება ფული". მართლაც ძალიან ძნელია გულდამშვიდებულმა იკითხო ლექცია და მაშინ როდესაც იცი, რომ წარმოებული სიმდიდრის საქონლური ფორმის გამო, იმის გამო, რომ წარმოებული პროდუქტი, რომ მოიხმარო ჯერ უნდა იყიდო და ფულის უქონლობის გამო, იქვე მახლობლად, შიმშილით დაუძლურებული ბავშვები დადიან. როდესაც იცი, რომ განვითარებულად ნოდებულ ქვეყნებში იმდენი სურსათი გადაიყრება სანაგვეში ყოველდღიურად, რამდენიც საკმარისია სხვა ქვეყნებში მოშიმშილე ადამიანთა დასაპურებლად, ძნელია მხოლოდ საკუთარ კეთილდღეობაზე იზრუნო.

დღეს უამრავი ავტორი იკვლევს ფულს ფსიქოლოგიური, სოციოლოგიური, ეზოტერული და ა.შ. ასპექტით. მათ ინტერესს წარმოადგენს ფული როგორც ყოფიერების მატარებელი განიხილავენ მას, როგორც ფენომენს, აინტერესებთ როგორ აღიქმება იგი გრძნობითი ორგანოების მიერ და განიხილავენ მას როგორც ადამიანების განვითარების ატრიბუტულ შემადგენელს, როგორც "ნივთს თავისთავად", რომელიც გვევლინება პროგრესის სტიმულირების უდიდეს ფაქტორად. ხშირდ მოვლენათა ზედაპირზე გვეჩვენება, რომ დიამეტრალურად სანინალმდეგო აზრებს ანვითარებენ ცალკეული ავტორები, მაგრამ მათი დაკვირვებული შესწავლის საფუძველზე ვხედავთ, რომ ეს მხოლოდ ერთი და იგივე საგნისადმი, სხვადასხვა დისტანციიდან წარმოქმნილი ხედვების შედეგად გაჩენილი განსხვავებებია. თუ, მაგალითად

³⁶ მ.მამარდაშვილი, ცნობიერების ტოპოლოგია, თბილისი, 2011.

მილტონ ფრიდმენის,³⁷ ფულის რაოდენობრივი თეორიის ამ უდავო ავტორიტეტის ნაშრომი "ფული რომ ალაპარაკდეს" სწორედ ფულის შემცენების სირთულეებს ეძღვნება და იგი მიიჩნევს, რომ დადგა დრო, ვისწავლოთ მისი ენა და ფულის შესახებ ბევრად მეტი გვეცოდინება ვიდრე დღეს ვიცით. "ფული ლაპარაკობს" ავტორიტეტულად აცხადებს ჰერბერტ მაკლუხენი, ფილოსოფოსი საზოგადოებასთან კავშირის თანამედროვე ტექნოლოგიების სპეციალისტი. ლიტერატურასა და ფულს შორის, ისე როგორც ენასა და ფულს შორის არსებობს ნათესაური კავშირი, ამტკიცებს იგი, "ფული არის მეტაფორა, იგი თარგმანია, იგი ხიდი. სიტყვებსა და ენის მსგავსად ფული არის ნივთების, შესაძლებლობებისა და გამოცდილების საკუჭნაო. ჩვენს დღეებში ფული არის ფერმერის საქმიანობის პარიკმახერის საქმიანობაში გადასვლის საშუალება. ასევე თანაზომადს და ურთიერთ შესადარს ხდის იგი ინჟინრის, ექიმის და სანტექნიკოსის საქმიანობას. იგი ფართო სოციალური მეტაფორაა, რომელიც გაცვლის საშუალებაა და ამყარებს კავშირებს ნებისმიერ საზოგადოებაში."³⁸ როგორც ვხედავთ მაკლუხენის მიერ "მოსმენილი" ფულის საუბარი კარგად ესმის ფრიდმენსაც, მაგრამ იგი მას არ მიაჩნია, რომ ეს საკმარისი არაა, ვალდებულები ვართ უფრო საფუძვლიანად ავითვისოთ ის "ხმაური", რომელიც ფულის გამოყენებას მოსდევს თან. ფრიდმენი ფულის ენას სხვა სტანდარტებს უყენებს. მართლაც, ფული გამოსცემს ერთგვარ ხმაურს, რომელსაც საზოგადოება თუ არ ჩაახშობს ერთგვარი კულტურული ჟესტით, რომელსაც დღეს იყენებს და ქმნის საზოგადოებრივ აზრს მის შესახებ, ბევრ რამეს გვეტყვის და გავგაგებინებს. მართლაც, "ფული... რატომ გვეზიზღება ეს ჩვენი ერთგული მსახური? განა სესხი, სარგებელი, ღირებულება, გაცვლა, ფული" არ ქმნიან ჩვენი დღევანდელი ეროვნული მისტიკურ ლექსიკონს?" მოყავს პოლ კლოდელის ეს სიტყვები ირინა ესკოვიჩს, რომელიც მერაბ მამარდაშვი-

ლის კვალზე ცდილობს დაადგინოს, თუ რატომ აღმოჩნდება ხოლმე ფული კულტურის ერთგვარ მენტალურ ეპიცენტრში და ემსახურება პროცესებს, რომელთა საზრისიც შორსაა თავისი შინაარსით, ცნება "ეკონომიკურისაგან".³⁹

როგორც ვხედავთ მაკ-ლუხენი, მილტონ ფრიდმენი და მათ კვალზე ესკოვიჩი, რომელსაც საფუძვლიანი ეკონომიკური განათლება აქვს, ცდილობენ სხვა ასპექტით წარმოაჩინონ ფულის უნივერსალური საზოგადოებრივი მნიშვნელობა. თუ არსებობს ისეთი აზრი, რომელიც გვეუბნება "ფულის ცოდნა საჭირო არ არის, რადგან მაშინ არასოდეს გვექნება ფული", ამ ფენომენს წარმოგვიდგენს რალაც აუცილებელი, ადამიანებისათვის უაღრესად საჭირო ნივთის სახით, რომლის გამოც და რომლის მიერ გაშუალებული ურთიერთობები გარდაუვლად იღებენ მტრულ, დაუნდობელი და ამორალურ ფორმებს, რომელთა ძალითაც "ხარბი ობივატელი" ივინყებს ზნეობის ელემენტარულ ნორმებს და ხდება ფულის, მისი დიდი რაოდენობის განმკარგავი და საკუთარი ქონების ძალით საზოგადოების განვითარების მიმართულებათა განმსაზღვრელიც.⁴⁰ ამიტომ საჭიროა, რომ იგი განერიდოს რეალობას, არ დაინახოს საკუთარი თავი სარკეში, თორემ ვერასოდეს ექნება ფული. და რადგან ჩვენ ყველანი რალაც ზომით ეს ხარბი ობივატელები ვართ, არასოდეს ვამბობთ უარს ფულზე და ჩვენი საქმიანობაც, ჩვენი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის, ჩვენი წარმოდგენის დაცვის მიზნით არ გვესაჭიროება ბოლომდე შევიცნოთ იგი. ზემოთ დასახელებული ავტორები კი ცდილობენ აგვიხსნან, რომ ფულის ბოლომდე შეცნობა საშიში არაა, პირიქით, თუ ყურს დავუგდებთ მას, ბევრი რამ უკეთესად გვეცოდინება და მზად ვიქნებით თვალეში შევხედოთ რეალობას, უკეთესად გავარკვიოთ საკუთარი ადგილი და როლი საზოგადოებაში.

ფულის შესწავლისადმი ასეთი, ჩვენს მიერ განხილული მიდგომის აქტუალობა კულტურის ისტორიისა და საერთოდ საზოგადოებრივ განვითარებაში კულტურის ადგილისა და მნიშვნელობის გააზრებისათვის ცხადია, მაგრამ მიმაჩნია, რომ იგი განსაკუთრებით საყურადღებო უნდა იყოს მათთვის ვინც გადანყვიტა, რომ პროფესიონალურად უნდა ისწავლოს ფუ-

³⁷ იხ. მილტონ ფრიდმენი, *Если бы деньги заговорили*. М. 2005

³⁸ იხ. Маршалль Мак Лухан *Деньги говорят* М. 2011. ზოგიერთ ლიტერატურულ წყაროებში, მათ შორის საცნობარო გამოცემებში, ჰერბერტ მარშალ მაკლუხენი მოიხსენიება, როგორც მარშალ მაკლენი. მისი სახელისა და გვარის ასეთ მეტამორფოზას ალბათ რაიმე საფუძველი აქვს, რომელიც ამ ეტაპზე ჩვენთვის უცნობია.

³⁹ Ириева Есевич, *Метафизика денег*. М. 2013

⁴⁰ იხ. ფონ ჰაიეკ. ის, დამლუპველი თავდაჯერებულობა. გვ. 34

ლი, გახდეს ფულისა და მისი მრავალგვარი გამოვლინებების სპეციალისტი. ფულის სპეციალისტს (ვისაც ასეთად მიიჩნევს თავს) უნდა ესმოდეს, რომ მისი ცოდნა ყოველთვის მოითხოვს სრულყოფას, ის რაც მან იცის შეიძლება ასახავდეს ამ კატეგორიის შესახებ არსებულ ცოდნას, რაც ეკონომისტებს დაუგროვებიათ და რაც მან საკუთარი გამოცდილებით შეამოწმა, მაგრამ მას უნდა ახსოვდეს — რომ ცხოვრების მრავალფეროვნება უამრავ ახალ და საინტერესო მოვლენებს გვთავაზობს, რომელშიაც გარკვევა მისი, როგორც საზოგადოების კულტურულ არეალში მოქმედი ადამიანის ვალდებულებაა. მკაფიოდ უნდა გაცნობიერდეს, რომ რამდენი წიგნიც არ უნდა წავიკითხოთ, როგორი დიდი საქმეებიც არ უნდა ვაკეთოთ ფულის გამოყენების სფეროში, ჩვენი ცოდნა არ იქნება, რაღაც საბოლოო, რაციონალური ცოდნა, რომელიც ჩვენი საქმიანობის მიმართულებებს წინასწარ განსაზღვრავს. ჩვენს მიერ მიღებული ცოდნა წარმოადგენს იმ აუცილებელ ინტელექტუალურ ბაზისს, რომელზედაც უნდა დავაშენოთ ჩვენი შემოქმედებითი აქტივობა. ჩვენ უნდა შევძლოთ ჩვენთვის ბოლომდე შეუცნობლის, უცნობის წინაშე თავისუფლად დგომა და საქმიანობა. ხოლო როგორ შეფასებას მისცემენ ჩვენს საქმიანობას გარეშემომყოფნი ეს საზოგადოების განვითარების გამომხატველია და არა ფულის გამოყენების სპეციალისტების საქმიანობის უშუალო შედეგებისა. არის შემთხვევები როდესაც ფულის გამოყენების სპეციალისტებს გაუსწრიათ ხოლმე საზოგადოებრივი აზრისათვის და მათი საქმიანობა სათანადოდ ვერ შეფასებულა. ამის მაგალითად მიმაჩნია 2005 წლის ფინანსური კრიზისის დროს ისრაელის ცენტრალური ბანკის აღმასრულებელი დირექტორის სტენლი ფიშერის⁴¹ საქმიანობა. მან კრიზისის დროს შეკვლასა და აშს დოლარს შორის ისეთი დინამიური თანაფარდობა „დაიჭირა“, რომ სწრაფად იქცა საზოგა-

დობის კრიტიკის ობიექტად. მაგრამ საკითხებზე ღრმად დაფიქრებული ხალხი მალვე გამოერკვა და მისი საქმიანობა შეადარა აეროპორტის დაცვას: მართალია არ მოგვწონს, მაგრამ უნდა შევეგუოთ, რადგან ასეთი ძალისხმევა ჩვენი კეთილდროების სანინდარიო, ამბობდნენ. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი შედეგი აღმოჩნდა. სტენლი ფიშერისა და მისი მეგობრების ძალისხმევით საბოლოოდ მომზადდა დიდი ფულადი რეფორმა იზრაელში და „შეკელი“ შეცვალა „ახალმა შეკელმა“, რომელიც თავის საერთაშორისო ავტორიტეტით გაუთანასწორდა ისეთ ფულად ერთეულებს როგორიცაა შვეიცარული ფრანკი, ავსტრალიური დოლარი და ინგლისური ფუნტი.

ამგვარად ვხედავთ რომ ფულის შესწავლისას, რა სიტუაციაშიც და ვის მიერაც არ უნდა ხდებოდეს ეს პროცესი, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თვით შემსწავლელის პიროვნებას, მის სურვილებს, რომლებიც იმ ამოცანებიდან გამომდინარეობს რის გამოც შეისწავლება ფული. ამასთან, ყური დაუგდო იმ „ენას, თუ ხმაურს“ რომელსაც ფული გამოსცემს და შმდეგ გამოთქვა ან ტექსტად აქციო დამოკიდებული იმ ადამიანზე რომელიც ანხორციელებს ამას. ექსპერიმენტატორის მონაწილეობა ექსპერიმენტში, ქვანტური მექანიკის ის უდიდესი აღმოჩენა, რომელიც მეოცე საუკუნეში განხორციელდა, თურმე ფულის და მისი გამოყენების შემსწავლელ მეცნიერებებში რამდენიმე საუკუნით უფრო ადრე იყო თვალსაჩინო.

ამ საკითხზე, თუ როგორ ესმის საზოგადოებას ფულის გამოყენებაზე სპეციალიზებული ადამიანების საქმიანობის შინაარსი იმიტომ გავამახვილე ყურადღება, რომ ჩვენს ყოველდღიურობაში, ფული ფართოდ გამოიყენება ყველას მიერ და ყველას აქვს უფლება იგი თავისად საყვარელ ან საძულველ მოვლენად წარმოიდგინოს. სწორედ მისი ამგვარობა წარმოქმნის მისადმი ასეთ დიდ ინტერესს, რომელიც ადამიანთა ურთიერთობებში აისახება.

⁴¹ სტენლი ფიშერი, ცნობილი მაკროეკონომისტი, მისი (შმლენზისა და დორბუშთან თანაავტორობით) დაწერილი სახელმძღვანელო, "ეკონომიკის" თარგმნილია ქართულ ენაზე. იგი საერთაშორისო მონეტარული ფონდის აღმასრულებელი დირექტორის პოსტზე მუშაობის დროს პირადად კურირებდა საქართველოში მიმდინარე მონეტარულ რეფორმებს. იმყოფებოდა საქართველოში და უშუალოდ მონაწილეობდა ფინანსური საკითხების განხილვაში. ამჟამად ბატონი სტენლი აშშ-ს ფედერალური სარეზერვო სისტემის პერზიდენტის, ქალბატონ ჯანეტ იელლენის მრჩეველია.